

KARKKILAN KAUPUNKI

KANNAKSEN JA MASSAKOSKEN ALUEEN RAKENNUSHISTORIALLINEN SELVITYS

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. Aikaisemmat inventoinnit, selvitykset ja suojelukohteet	4
2. Asutuksen vaiheita	6
2.1 Pyhäjärven seudun keskiaikaiset kylät ja Vihdin kappeli	6
2.2 Nyhkälän kylä	6
2.3 Isojaon järjestelyt ja alueen kehitys 1800-luvulla	8
3. Kaupunkimainen rakentaminen käynnistyy Kannaksen alueella	11
3.1 Itsenäisen kauppalan ensimmäinen asemakaava	12
3.2 Kannaksen ja Massakosken ensimmäinen rakennusvaihe	14
3.3 Suorakadun ja Vihdintien 1930-luvun omakotitalot	15
3.4 Jälleenrakennuskausi 1940– 1959	17
3.4.1 Korvenkadun ruotsalaistalot 1940-1941	18
3.4.2 Osakeyhtiö Karkin rakennuttamat tyyppitalot Korvenkadulla	20
3.4.3 Kannaksen jälleenrakennuskauden tyyppitalot	24
3.4.4 Jälleenrakennuskauden tyyppitalovaikutteiset ja yksilöllisesti suunnitellut Pientalot	25
3.5 Liike-, tuotanto- ja teollisuusrakennukset	29
3.6 Täydennysrakentaminen 1960– ja 1970-luvuilla	35
3.7 Täydennysrakentaminen 1980-luvulla ja sen jälkeen	34
3.8 Pihat ja puutarhat	38
3.9 Piharakennukset	40
3.10 Puistot ja puistoraitit	43
3.11. Rakennuskannan kehitys 1950-luvulta tähän päivään	45
4. Kannaksen alue tänään	46
4.1 Kaupunkirakenne ja rakennukset	47
4.2 Kaupunkikuva	50
5. Arvot ja suojelusuositukset	52
Lähdeluettelo	57

Kannen kuva, Näkymä Huvilakadulta.

Selvitysalue on rajattu oheiselle kartalle. Opaskartta Karkkilan kaupungin paikkatietopalvelu (<http://paikkatieto.sweco.fi/maps/karkkila/kartta>)

Johdanto

Kannaksen alueen rakentumisen historiaa, nykytilaa tarkasteleva ja analysoiva selvitys on laadittu tulevan asemakaavamuutoksen taustaselvityksenä. Vuonna 2020 laadittua historiaa koskevaa esiselvitystä on täydennetty ja uutena osana on kartoitettu alueen nykyisen rakennuskannan arvoja ja ominaispiirteitä.

Karkkilan taaja-asutus on syntynyt ja kasvanut rinnan 1800-luvun alussa perustetun Högforsin tehtaan kanssa. Kaupungin rakennettu ydinalue muodostuu edelleen kahdesta eri osasta; varsinainen keskusta sodanjälkeisine omakotitaloineen, liike- ja kerrostaloineen sijoittuu entisen Nyhkälän kylän paikalle Porintien ja Karjaanjoen väliin. Jokilaaksoon sijoittuvan tehtaan toisella puolella taas sijaitsevat tehtaankylät. Tässä selvityksessä tarkasteltavat Nyhkälän puoleiset kolme osa-alueetta ovat rakentuneet pääosin 1900-uvun alkuvuosikymmeninä ja sotia seuranneella jälleerakennuskaudella. Kaupunkikuvaa näillä alueilla leimaa edelleen vahvasti 1930-luvulla laadittu puutarhakaupungin piirteitä omaava asemakaava, sekä yhtenäistä kaupunkikuvaa muodostavat 1900-luvun alun pientalot sekä jälleerakennuskauden tyyppitalot istutuksineen. Alkuperäistä pikkukaupungin tunnelmaa vahvistaa osaltaan paikoin sorapintaisina säilyneet kadut.

Kevään 2020 aikana laaditun esiselvityksessä oli pääpaino alueen yleisen historian selvittämisessä arkistotiedon pohjalta. Nyt täydennetyssä selvityksessä on nykytilannetta tarkasteltu maastoinventointien, ja viistoilma-kuva-aineiston avulla. Lisäksi on arkistonselvityksiä täydennetty rakennuslupatietoja valikoiden tutkimalla. Alueen kaupunkikuvaa ja ominaispiirteitä on tarkasteltu analyysien avulla.

Lähtöaineistona on käytetty alueelle aiemmin tehtyjä inventointeja ja selvityksiä, lehtiartikkeleita, kotiseutuyhdistyksen kokoamaa aineistoa sekä aluetta koskevia historian teoksia. Tärkeän lähtöaineiston muodostaa lisäksi historialliset kartat, vanhat ilmakuvat, valokuvat sekä rakennusvalvonnan arkistotiedot, joiden keräämisestä on vastannut lupasihteeri Hilka Kivimäki. Esiselvitysvaiheessa on tehty yhden päivän maastotyö, jonka aikana alueita on tarkasteltu yleispiirteisesti ja valokuvattu. Kiinnostavaa lisätietoa ja aineistoa alueen historiasta on lisäksi antanut Kotiseutuyhdistyksen entinen puheenjohtaja Henna Mitrunen, sekä maastokierroksen yhteydessä satunnaisesti tavatut asukkaat.

Raportti sisältää koosteen aluetta koskevista aiemmista suojelupäätöksistä, selvityksistä ja inventoinneista, tiivistelmän alueen historiasta ja rakentumisvaiheista sekä rakennuskannasta ja sen alkuperäisistä ominaispiirteistä.

Työn tilaajana on Karkkilan kaupungin kaavoituksen palveluyksikkö. Yhteyshenkilönä on toiminut kaavoituspäällikkö Mariitta Vuorenpää. Selvityksen laatimisesta on vastannut Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson.

1. Aiemmat inventoinnit, selvitykset ja suojelukohteet

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (Maisema-aluetyöryhmän mietintö 1992).

Alueella ei ole inventointien mukaisia valtakunnallisesti merkittäviä kohteita.

Maakunnallisesti merkittävät kulttuurimaisemat ja rakennetun ympäristön kohteet

Alue sisältyy Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavassa (hyväksytty 2017) määriteltyn maakunnallisesti arvokkaaseen Karkkilan teollisuus- ja puutarha -kaupungin kulttuuriympäristöalueeseen (nro 118).

Ote Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavasta (2017). Selvitysalueet on rajattu punaisella pisteviivalla.

118 Karkkilan teollisuus ja puutarhakaupunki

Karkkilan teollisuushistoriaa kuvastavat Högforsin ruukin eri-ikäiset tuotantoraken-
nukset, ruukinpatruunan kartano puistoineen ja työväen asuinalueet pihapiireineen,
jotka yhdistävät Pyhäjärven rannalle teollisen yhdyskunnan perinnettä, 1820-luvulta
alkaen toiminutta ja yhä toimivaa teollisuustuotantoa, teollisuustilojen uusiokäyttöä
sekä asumista. alueen läpi virtaavan joen äärellä kosken partaalla on ruukin ensim-
mäinen tuotantolaitos, masuuni. Karkkilan puutarhakaupunginosat kokoavat yhteen
kaupungissa erittäin hyvin säilyneen valikoiman teollisuuteen liittyviä työväenasuntoja
1870-luvulta lähtien. vanhimmat työväenasuntoalueet ovat säilyneet Fagerkullassa ja
Haukkamäessä 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. suorakadun ajallisesti yhtenäisen
pientaloryhmä on 1930-luvulta, samoin kannaksen pientaloalue on rakennettu 1930-
luvun asemakaavan mukaan. Sudetin omakotialue kaavoitettiin 1930-luvun lopulla
Högforsin tehtaiden työväestölle ja alue sai nimensä Sudetti-saksasta. Polarin pien-
taloalueen 40 paritaloa on rakennettu 1940-luvulla, samoin Lemmoin pieni työvä-
enasuntoalue. Puutarhakaupunginosat ovat säilyttäneet paikoin erittäin hyvin alkupe-
räisen, yhtenäisen ilmeensä. (Missä Maat on mainioimmat—Uudenmaan kulttuuriym-
päristöt. Uudenmaan liitto 2012)

Maakunnalliset inventoinnit ja selvitykset

Rakennettu Uusimaa luonnos 2005

08. Suorakadun talot

Suorakadun varrella on ajallisesti yhtenäinen pientaloryhmä 1930-luvulta. Suurin osa rakennuksista on mansardikattoisia, osa satulakattoisia. Kadunvarsia rajaavat yhtenäiset pensasaidat. Karkkilan kauppalavaiheelle tunnusomainen alue.

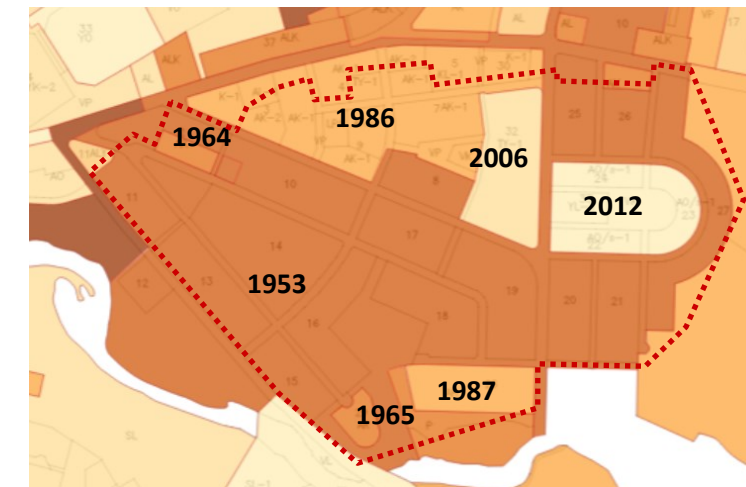
Yleiskaavoissa suojellut kohteet

Alueella on voimassa Karkkilan keskustaajaman ja kaakkoisosan vuonna 2014 lainvoimaiseksi tullut osayleiskaava. Kaavassa on alueen länsiosassa Korvenkatuun rajautuvat sekä lounaisosassa Vihdintiehen rajautuvat korttelialueet osoitettu ympäristön säilyttämistä edellyttävällä suojelumerkinnällä /s.

Osayleiskaavassa AP/s merkinnällä osoitetut korttelialueet, joilla ympäristö säilytetään, on merkitty turkoosilla. Kuva Karkkilan karttapalvelu.

Asemakaavoissa suojellut kohteet

Asemakaavojen
ikä. Kuva
Karkkilan kartta-
palvelu.

Pääosalla aluetta voimassa oleva vuonna 1953 vahvistettu asemakaava ei sisällä suojelumerkintöjä. Myöskään 1960– ja 1980 –luvuilla ja 2000-luvun alussa tehtyihin pienempialaisiin kaavamuutoksiin ei ole merkitty suojelukohteita. Alueen uusimmassa, vuonna 2012 vahvistetussa asemakaavamuutoksessa on Korvenkadun sisäosan korttelialueet suojeltu merkinnällä AO/s-1. Kaavamääräyksen mukaan alue on *erillispientalojen korttelialue, jolla ympäristö säilytetään olevan rakennuskannan ja alueen yhtenäisen ilmeen ja väljän rakennustavan mukaisina*

Ote ajantasa-asemakaavasta. AO/s merkinnällä osoitetut korttelialueet, joilla ympäristö säilytetään, on korostettu turkoosilla. Kuva Karkkilan karttapalvelu.

Paikalliset inventoinnit ja selvitykset

Karkkilan kulttuurisihteerin kokoama rakennuskulttuurin ensimmäinen selvitys valmistui vuonna 1980. Päivi Mikolan ja Risto Hakomäen kokoava täydennetty selvitys ”Karkkilan vanha rakennuskulttuuri” julkaistiin vuonna 1994. Viereisen kartan alapuolella olevaan vuoden 2014 selvityksen taulukkoon on kirjattu vuoden 1994 selvityksen kohteet.

Högforsin alueen rakennuskulttuuria on selvitetty tarkemmin Högfors-projektin ja ruukin asuntoalueiden asemakaavoituksen yhteydessä 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alkupuolella. Tiina Valpolan 1996 valmistuneeseen diplomityöhön ”Suojelun arkea– miten toteutui tapaus Högfors” liittyy myös laajemman keskusta-alueen rakentumista tarkasteleva analyysi.

Karkkilan keskustaajaman ja kaakkoisosan osayleiskaavan yhteydessä on MA- arkkitehdit laatineet kulttuuriympäristöselvityksen jossa alueiden rakennuskanta on suojeluarvojen osalta arvioitu. Yleiskaavatasoiseen selvitykseen sisältyy yleispiirteiset kuvaukset eri alueista, mutta ei rakennuskohtaista tarkastelua, jossa yksittäisten selvityksessä arvioitujen rakennusten historiaa, ominaispiirteitä tai suojeluperusteita olisi selostettu.

Ote osayleiskaavan 2014 kulttuuriympäristöselvityksen koostekartalta. Kulttuuriympäristön kohteet on merkitty tummennettuina. Kohteet suojeluperusteineen on alla olevaan listaan. Selvitykseen ei liity tarkempaa kohdekohtaista inventointia.

Tunnistetiedot				Peruste			Merkittävyys									Huomautuksia
numero	nimi	osoite	rakent.vuosi	rakennushist (ra)	kulttuurihist (ku)	arkeologinen (ar)	kaupunkikuvall. (ka)	maisemallinen (m)	osa kokonais. (ok)	valtakunnallinen (vk)	maakunnallinen (mk)	tehtaan numero	nro /1994 selvitys	uusi kohde	poistettava kohde	
1.6	Suorakadun talot		1930-l				ka		ok		mk					kauppalan alkuvaiheen pientaloalue
1.61	Suorakatu 10,12,14,18,22,24	Suorakatu 6-24		ra			ka		ok		mk		97			
1.62	Työväentalo	Vihdintie 2	1935	ra	ku		ka			vk	mk		86			KK:n arkkitehtiosasto, sos.dem järjestötalo, ravintola
1.7 ja 1.8 Kannas ja Korpi		asemakaavan 1932 mukaan rakentuneet puutarhakaupunkimaiset omakotitaloalueet														
1.7 Kannas																
1.73	Korvenkadun talot	Korvenkatu		ra	ku		ka	m	ok		mk			X		** Lähde Tiina Valpolan tutkimus
1.74	Miljoonamonttu	Helsingintie	1960-l	ra	ku		ka	m								pallokenttä ja maavallikatsomot
1.75	Peromaan talo	Kantolankatu 24		ra	ku		ka	m					102			

2. Asutuksen vaiheita

2.1 Pyhäjärven seudun keskiaikaiset kylät ja Vihdin kappeli

On oletettu, että Karkkilan- Pyhäjärven seutu oli rautakaudella eräalueena ennen pysyvän asutuksen ja kylien syntyä historiallisella ajalla. Matka vei seudun halki mm. kuljettaessa Karjaanjoen vesistöä pitkin Suomenlahdelta rautakautisen hämäläisasutuksen keskusalueille, nykyisen Hämeenlinnan ympäristöön. Vesitien lisäksi Pyhäjärven seutua halkoivat luultavasti useat maaväylät jo rautakaudella. (Haggrén 1992:20.)

Karkkilaa, silloista Pahajärven (1700-luvun lopulta Pyhäjärvi) aluetta koskevia keskiaikaisia asiakirjoja ei ole säilynyt. Vanhin tiedossa oleva historiallinen lähdetieto koskien Kuninkaanniemi– nimisen niityn omistusoikeutta on vuodelta 1517. Vuodelta 1539 peräisin oleva Hämeen ensimmäinen maakirja sisältää jo tarkkoja tietoja Karkkilan kylien silloisista taloista ja isännistä. (Aalto 1992:26-27.) Maakirjan mukaan Karkkilan alueen yhdeksässä kylässä oli yhteensä 41 taloa. Suurimmat kylät olivat Haavisto ja Ahmo, joissa molemmissa oli tuolloin yhdeksän taloa. Tuorilassa ja Vaskijärvellä taloja oli kuusi, Vattolassa oli kolme taloa, ja muissa kylissä 2–3 taloja lukuun ottamatta Siikalaa, jossa oli vain yksi talo.

Pyhäjärven ympäristön varhainen asutus syntyi pieniksi tiiviiksi rykelmiksi, ryhmäkyliksi, harjujen ja moreenikumpareiden etelärinteille, missä maaperä oli viljavinta. Ryhmäkyliä olivat Tuorila, Vattola, Järvenpää, Pyhäjärvi ja Karkki. Järvenpään kyläkeskus ja sitä ovat käytännöllisesti katsoen kadonneet.

1500-luvulla maallisten hallintopitäjien ja seurakuntien eli kirkkopitäjien rajat eivät olleet yhteneväiset. Oikeushallinnollisesti maa oli jaettu kihlakuntiin; nykyisen Karkkilan alue oli osa Hämeen läänin Hattulan kihlakuntaa. Hallintopitäjät oli jaettu veronkantopiireihin, neljänneskuntiin. Pyhäjärven ympärillä olevat kylät Tuorila, Nyhkälä, Karkkila, Vattola ja Järvenpää sekä 1800-luvulla kuivatetun Siikalanjärven rannalla sijainnut Siikala kuuluivat Lopen hallintopitäjän Pahajärven neljänneskuntaan. Kaikki nykyisen Karkkilan kylät kuuluivat Vihdin seurakuntaan, joka itsenäistyi 1400–1500 -lukujen vaihteessa oltuaan sitä ennen Lohjan kappelina. (Aalto 1992:27.)

U.L. Pyhäjärven seurakunta muodostettiin alkujaan Vihdin kappeliksi vuonna 1654. Omaksi kirkkoherrakunnaksi kappeliseurakunta itsenäistyi keisarin antamalla käskykirjeellä vuonna 1861, mutta lopullinen itsenäistyminen tapahtui vasta vuonna 1879. Pyhäjärven ensimmäinen kirkko sijaitsi noin vuosina 1660-1801 todennäköisesti nykyisen kirkon vieressä, hieman sen eteläpuolella. Nykyinen kirkko, pohjakaavaltaan ristinmuotoinen uusklassinen puukirkko rakennettiin vuonna 1781 Kuninkaallisen Yli-intendentin laatimien piirustusten mukaan, jotka kuningas hyväksyi.

2.2 Nyhkälän kylä

Nyhkälä on ollut samanlainen pieni maanviljelyskylä kuin muutkin Karkkilan kylät. Kylän alueella oli viljavaa järven– ja joenrantapeltoa, joka rajautui etelässä Karjaanjokilaaksoon, pohjoisessa Saavajokeen, lännessä Pyhäjärveen ja idässä Ahmoonmäkeen. Alueen jakoi kahtia Nyhkälänharju.

Kylässä oli kolme kantatilaa; Närö, Anttila ja Takko. Vuoden 1539 maakirjassa kylään oli merkitty kaksi taloa Närö ja Anttila. Takko syntyi 1500-luvun lopulla Närön tilan jakaantumisen seurauksena. Kaikkien kolmen tilan päärakennukset sijaitsivat vierekkäin nykyisten Anttilan ja Takkon talon kohdalla. Nämä kolme tilaa säilyivät 1900-luvulle asti , eikä uusia tiloja alueelle syntynyt. Närön talo siirtyi kauemmaksi entisestä kyläkeskuksesta noin vuoden 1850 paikkeilla.

Vanha Turuntien kulkee nykyisen Närön tilan kohdalta Karjaanjoen yli Karkkilan- eli Närönsiltaa pitkin. Tämä kiviholvisilta on ollut paikalla jo ainakin 1800-luvun alussa.

(Mikola, Hakomäki 1994)

Ote vuoden 1688 Vihdin seurakuntaa ja Pyhäjärven kappelia kuvaavasta kartasta. Pyhäjärvi on kartan yläreunassa, ja järven ympärillä sekä kylät Carcila, Vatoila, Jervfvenpä, Sicala ja Tuorila. Järven itäpuolella on kappeli (Pahajervwi Capell) Itään menevän tien (nykyinen Vihtijärventie) varressa ovat kylät Nyhkälä, Ahmo ja Haavisto. Haaviston kautta kulkee yleinen maantie Hämeenlinnasta Helsinkiin. Myös nykyinen Vihdintie ja Ahmoontie näkyvät kartassa molemmat nimellä Genvägen eli oikotie. (Vihti 1507-2007 -julkaisu)

Aikajana 1600- ja 1700- luvut	
1654	U.L.Pyhäjärven seurakunta muodostetaan Vihdin kappeliksi
1781	Nykyinen puukirkko valmistuu
1782	Kulosuolta, joka sijaitsi Karkkilan nykyisestä keskustasta noin 8 km pohjoiseen, Porintien varressa, löytyy malmiesiintymä
1700-luku	Vuoden 1776-1805 Kalmbergin kartalle on nykyisen Korven alueelle Nyhkälänharjun eteläreunaan merkitty asutusta. Myös Kannaksen alueelle Nahkionkosken läheisyyteen on merkitty vähäistä kylästä erilleen sijoittuvaa asutusta.
Alueen varhaisesta historiasta on tarkemmin kirjoitettu Seppo Aallon ja Kimmo Rentolan laatimassa teoksessa; <i>Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historiassa</i> .	

Selvitysalue sijoittuu Pyhäjärven kyläkeskustan ja kappelin kaakkoispuolelle, Ahmon suuntaan johtavan tien ja Nahkionjoen väliselle alueelle. Alueelle on punaisella merkitty asutusta. Sinisellä merkitty selvitysalueen raja on kartan tarkkuudesta johtuen yleispiirteinen.

Nykyisen Karkkilan, silloisen Pyhäjärven alue kuvattuna Kuninkaan kartastossa (v. 1776–1805). Kartalle on merkitty Pyhäjärven kappeli ja sen länsipuolelle Nyhkälän kylän talot. Kappelille idästä johtava Nyhkäläntie on merkitty kartalle, kuten myös mm. länteen jatkuva Vattolantie jonka varressa Karjaanjoen länsipuolella sijaitsi Karkkilan kylä ja siitä hieman eteenpäin Vattolan kylä. Järven pohjoispuolella on Järvenpään (Jervenpa by) ja Tourilan (Tuorilan) kylät.

2.3 Isojaon järjestelyt ja alueen kehitys 1800-luvulla

Aikajana 1800-luku	
1809	Suomesta tulee Venäjän keisarikunnan autonominen osa ja maassa ryhdytään luomaan uutta elinkeinopoliitiikkaa, joka irrottaisi Suomen Ruotsin riippuvuudesta.
1821	A.H.Björkman ja J.J.Dreilick ostavat Karjaanjoen länsipuolella sijaitsevan Karkkilan kylän maat
1822-23	Högforsin masuunin toiminta Karkkilan koskessa alkaa ja paikkakunnalle muuttaa noin sata ruukkilaista.
1867	Pyhäjärven kunta itsenäistyy
1868	Pyhäjärven kansakoulu perustetaan
1874	Högfors hankkii omistukseensa Takkon tilan, ja tehtaan toiminta alkaa laajeta myös Karjaanjoen Nyhkälänpuoleiselle rannalle
1879	Pyhäjärven seurakunta itsenäistyy Vihdin alaisuudesta
1886	Nyhkälänharjulle rakennetaan kansakoulu
1899	Ruukin väestömäärä on noussut 1200 henkeen

1700-luvun lopulla tapahtuneessa isojaossa Nyhkälän kylän kolme taloa Anttila, Närö ja Takko säilyivät vierekkäin vanhalla kylätontilla kirkon lounaispuolella. Närön tila taisteli useaan otteeseen oikeudestaan molempiin Karjaanjoen yläjuoksun koskiin. Närön tilalla on toiminut Kivistön koskessa mylly, saha ja verkatehdas värjäämöineen.

1800-luvun alussa kylän elämä alkoi muuttua. Vuonna 1822 –23 alkoi Högforsin masuunin toiminta Karkkilan koskessa. Ruukille värvättiin ammattitaitoista työvoimaa muualta, osa näistä Ruotsista saakka. Ruukin myötä saapui siten myös ruotsin kieli paikkakunnalle. Työväestö asettui alkujaan ruukin maille Karkkilan kylän tilojen vanhoihin rakennuksiin. Myös paikallista väestöä käytettiin reservi- ja aputyövoimana. 1800-luvun puolivälissä eli ruukin vaikutuspiirissä laaja tilattoman maalaisväestön joukko, joka sai suuren osan toimeentulostaan ruukilta. (Valpola)

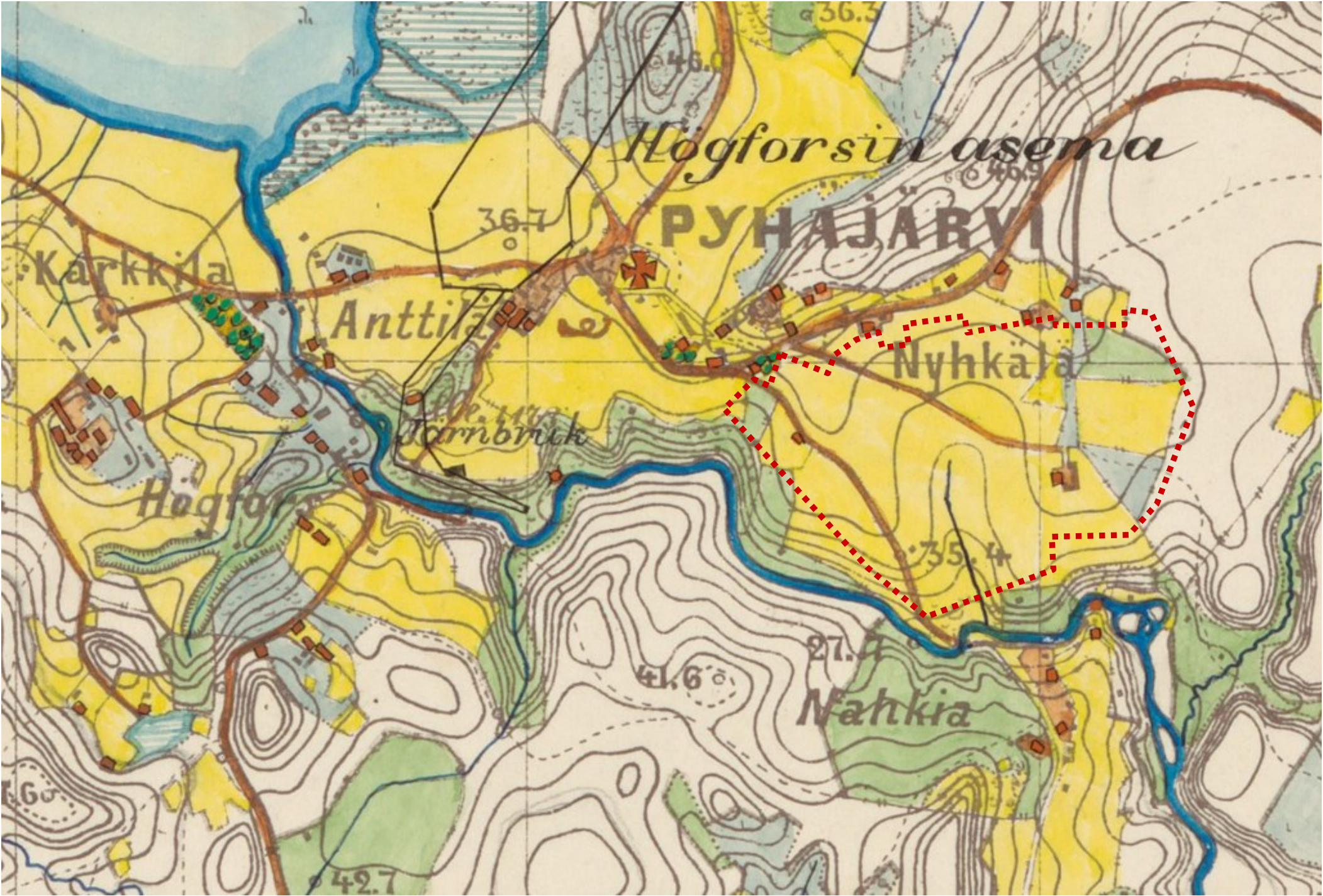
Nyhkälän isojakokartalta vuodelta 1821 (mitattu 1805) ilmenee, miten kylän maat jaettiin kolmen talon Anttilan(H), Sakkon (I) ja Närön(K) talojen välillä. Kolmen tilan punaisella merkityt kapeat talotontit sijoittuvat vierekkäin vanhalle kylätontille kappelin lounaispuolelle. Pääosa tässä selvityksessä tarkasteltavista Kannaksen, Korven ja Polarin alueista kuuluivat Anttilan ratsutilalle, joka tuolloin oli Eric Alstedtin omistuksessa. Nyhkäläntien harjun puoleiset alueet kuuluivat Sakkon tilaan kuten myös Karjaanjokeen ja nykyisen Vihdintien siltaan rajautuva kiilamainen alue. Närön tilaan kuului puolestaan peltoalueita nykyisen Kannaksen alueen keskiosasta. Charta öfver Nyhkälä Bys Bröstmarks Ägor i Pyhäjärvi Kapell, Wihtis Socken, Raseborgs Östra Härad och Nylands Län. Uppmätt år 1805 av commisions Lantmätaren L.F.Forselius och i stöd av Högvederborligt Förordnande av denne mark i Storskifte lagd år 1821. Lantmätare Ludvig Åberg. (Kuva Maanmittauslaitos, kiinteistörekisteri)

Ote 1840 -luvulla laaditusta pitäjänkartasta. Kirkon vieressä vanhalla kyläntontilla ovat Närön (Närri), Takkon ja Anttilan talot. Kartalle on merkitty kappeli, tiet ja viljelyalueet mutta ei muuta rakentamista. Kartalle on myöhemmin lisätty vuonna 1911 valmistunut rautatie ja Högforsin asema. Kartta 2042 04 Pyhäjärvi UL/ Maanmittaushallituksen arkisto.

Vuoden 1855 kartalle on yleispiirteisesti merkitty kylien asutusta ja torppia (T) sekä mm Pyhäjärven kirkko. Nyhkälän kylän asutus on keskittynyt kirkon läheisyyteen. Myös etelään johtavan tien varteen on merkitty rakennuksia ja useampia torppia. Ote Kalmbergin kartastosta vuodelta 1855. Maanmittaushallituksen arkisto.

Ote vuoden 1874 Venäläiseltä topografikartalta.
Pyhäjärvestä etelään erkanevan Karjaanjoen länsipuolella sijaitsevan Karkkilan kylän maat, olivat Högforsin tehtaan omistuksessa. Alueelle on muodostunut runsaasti uutta asutusta. Karjaanjoen varressa on kolme myllyä, joista itäisin, Kannaksen alueen eteläreunaan sijoittuva Nahkionkoski kuului Vattolan kylälle. Lisäksi olivat Nyhkälän/ Massakosken mylly sekä tehtaan mylly. Myös Nyhkäläntien varteen harjun puoleiseen rinteeseen on muodostunut uutta asutusta. Tämä harjualue siirtyi Takkon tilakaupan myötä vuonna 1874 Högforsin tehtaalte. Vuonna 1911 valmistunut Hyvinkää-Karkkila rautatie on myöhemmin merkitty kartalle. Kartalle on punaisella pisteviivalla merkitty selvitysalueet Kannas, Korpi ja Polari.

1800-luvun lopulla kasvoi maalaisruukista tehdas, joka imi jatkuvasti uutta työväkeä paikkakunnalle. Vuosisadan lopulla työväen määrä seitsenkertaistui, nousten vuonna 1899 jopa 1200 henkeen. Saadakseen työvoimaa alueelle, ruukin tehtäväksi tuli myös tarjota työväestölle asunnot. Työläisten asuntoja rakennettiin alkuun tehtaan läheisyyteen Karkkilan puolelle. Vuosisadan vaihteessa alettiin tarjoamaan työläisille myös mahdollisuutta itse rakentaa talo tehtaan maille. Näistä Fagerkullan ja Haukkamäen rinteille pystytetyistä taloista tuli karkkilalaisen omakotirakentamisen varhaisia edustajia. Vuonna 1901 tehdas ruokakunnista asui kaikkiaan 184 tehdas vuokra-asunnoissa ja 44 omassa asunnossa vuokramaalla. (Rentola, Valpola)

1800-luvun loppupuolella Högforsin tehdas alkoi hankkia lisätilaa myös Nyhkälän kylän puolelta. Vuonna 1874 se hankki omistukseensa Takkon tilan, jolloin tehdas pystyi levittäytymään myös Karjaanjoen Nyhkälänpuoleiselle rannalle. Myös selvitysalueelle, Nyhkäläntien varteen rakennettiin 1800-luvun lopulla yksittäisiä asuinrakennuksia ruukin työntekijöitä varten.

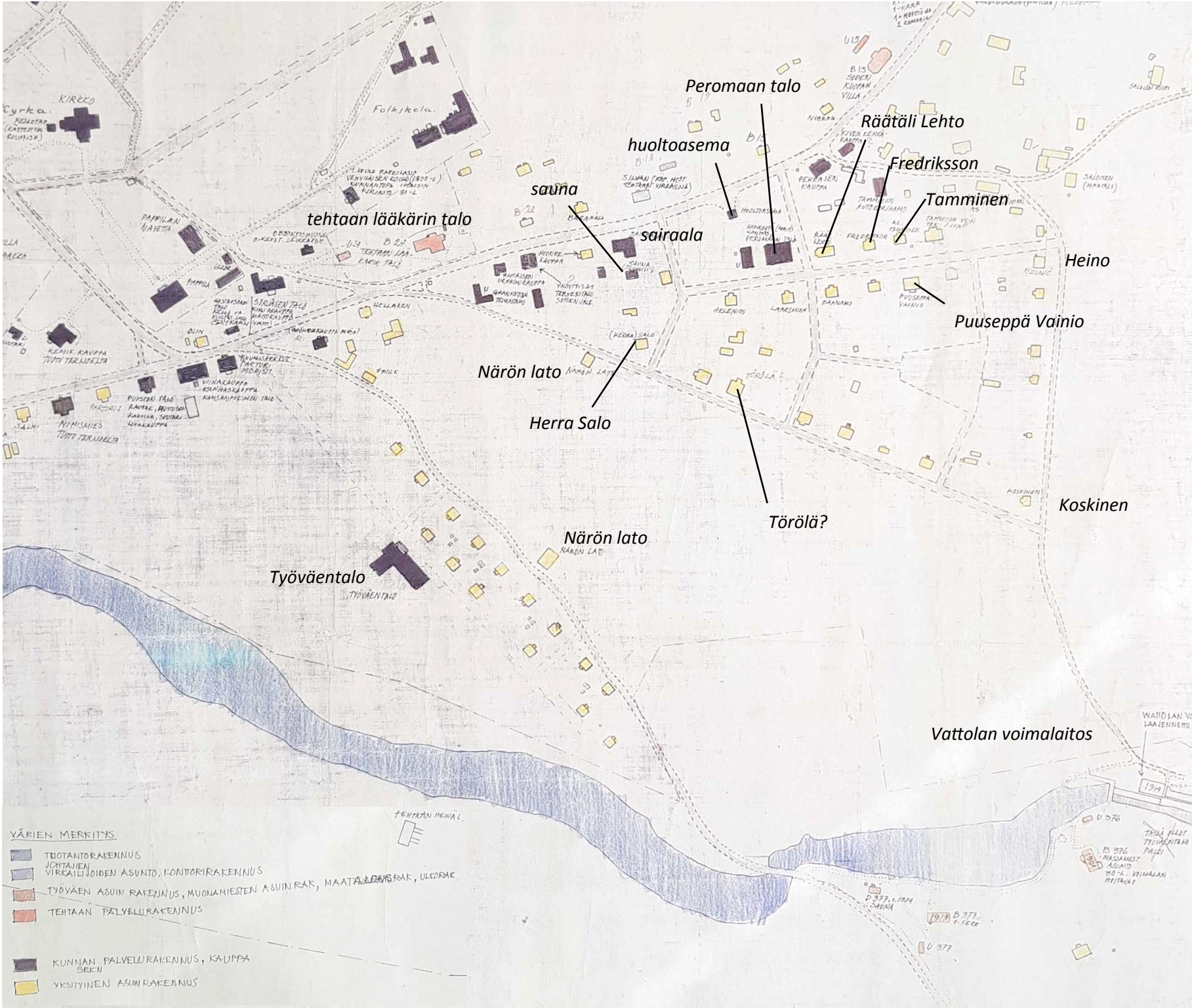
(Mikola, Hakomäki 1994)

Selvitysalue vuoden 1874 kartalla

Kannaksen alue on avointa peltoaluetta. Sen lounaisreunassa kulkevan, myöhemmin Suorakaduksi rakennetun kylätien varressa keskellä peltoa seisova rakennus on mahdollisesti Närön lato. Tie jatkuu etelään Karjaanjoen yli nykyisen Vihdintien suuntaisesti. Suunnilleen nykyisen Rajakadun kohdalla on tie, jonka päässä on talo ja tontti.

3. Kaupunkimainen rakentaminen käynnistyy Kannaksen alueella

Aikajana 1900- 1930-luku	
1900	1800-l lopulla voimakkaasti kasvaneen ruukin työväen määrä on aiheuttanut valtavan asuntopulan
1900-l alku	Kylän ensimmäinen kauppa, nk. Maalaisten kauppa eli Lindqvistin kauppa, aloittaa toimintansa
1904	Högforsin Tehtaan Työväestön kauppa, eli Osuusliike Tuki aloittaa toimintansa
1905	Työväenliike aloittaa toimintansa
1911	Kapearaiteinen Hyvinkään-Högfors rautatie valmistuu
1913	Anttilan talo menee konkurssiin ja Pyhäjärven kunta ostaa talon ja siihen kuuluvat maat
1915-16	Nyhkälän kylään tehdään venäläisten johdolla I maailmansodan linnoitustöitä. Juoksuhautoja rakennetaan mm Nyhkälänharjulle.
1910-	Keskustaan rakennetaan ensimmäiset kadut omakotitaloineen. Tehdas ryhtyy rakentamaan työväen asuntoja myös Nyhkälän tien varressa omistamilleen maille
1917	Suomi itsenäistyy
1920	Arkkitehtitoimisto Mörne & Kaalamo laatii asemakaavan Kantolan alueen vuokratonteille Anttilan maille
1921	Perustetaan uudisrakennustoimikunta, jonka tehtävänä on laatia ehdotus asuntopulan helpottamiseksi
1922	Jakamattoman Pyhäjärven kunnanvaltuusto hyväksyy arkkitehti Eelis Kaalamon torin ympäristöön ja aliseen Nyhkälään Anttilan kotipellolle laatiman asemakaavan, jonka jälkeen kaupunkimainen pientalorakentaminen käynnistyy Kannaksen alueella.
1932	Karkkilasta tulee kauppa
1930-l	Anttila päärakennuksesta tulee kunnantalo
1932	Nyhkälään, Vihdintien varteen rakennetaan työväentalo
1933	Högforsin tehdas myydään osaksi Kymi yhtiötä
1934	Arkkitehti Eelis Kaalamon laatima Kauppalan asemakaava valmis tuu

Högforsin tehdas Herman Guldenin laatima kartta on päivätty heinäkuulle 1930. Karttaa on täydennetty. 1930-luvulla. Myöhempiä lisäyksiä näkyy ainakin vuonna 1932 Kannaksen eteläosaan valmistunut työväen-talo sekä nykyisen Vihdintien reunakortteleihin 1930-luvulla rakennetut asuinrakennukset. Kannaksen alu-
een rakennuskanta oli valtaosaltaan yksityisiä asuinrakennuksia (keltainen). Mustalla on merkitty kunnan ja seurakunnan rakennukset.

3.1 Itsenäisen kauppalan ensimmäinen asemakaava

Karkkila itsenäistynyt omaksi kauppalakseen vuonna 1932. Högforsin yksityinen teollisuuslaitos ajautui seuraavana vuonna 1933 osaksi suurta Kymiyhtiötä. Kaupan seurauksena päätösvalta tehtaan asioissa siirtyi pois paikkakunnalta ja tehtaan kiinnostus paikallisten kysymysten hoitoon väheni.

Rakentamisen painopiste siirtyi tehtaan takaisilta alueilta kauppalan keskus-taan. Sosiaalisten tehtävien, mm. asutokysymyksen hoito siirtyi kunnalle, joka ryhtyi nopeaan tahtiin järjestämään tonttimaata asutorakentamista varten. Perusta sekä kauppalan synnylle että uudelle maapolitiikalle oli luoto jo I maailmansodan aikoihin, jolloin kunta osti konkurssiin menneen Anttilan tilan ja sai haltuunsa 600 hehtaaria maata aivan Karkkilan keskustasta. (Rentola 597, 606)

Tampereella kaupungin asemakaava-arkkitehtina työskennellyt Elis Kaalamo, joka jo aiemmin 1920-luvulla oli laatinut alueelle palstoitussuunnitelmia ja pie-nempiä asemakaavoja, mm torin ympäristöön ja alisen Nyhkälään, sai tehtä-

väkseen laatia kasvavan kauppalan rakentamista ohjaamaan asemakaavan. Laaja, Vattolan perukoilta aina nykyiselle Polariin alueelle, yltävä asemakaava hyväksyttiin vuonna 1934.

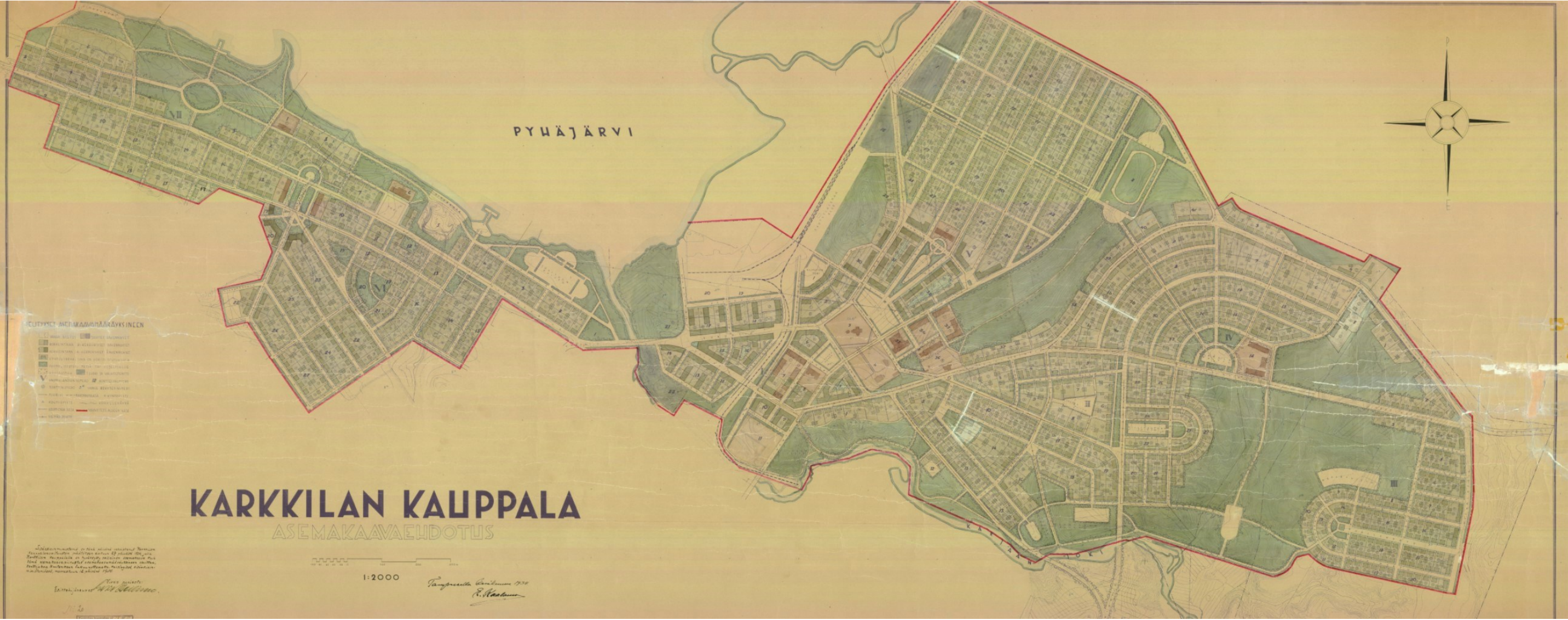
Kaavan laatimisen aikana käytiin keskustelua mm kaupunkimaisen suljetun korttelirakenteen ja avoimen rakenteen välillä ja lopulta kaavaan tuli näiden molempien välimuoto. Asemakaava esitti alueelle hierarkiaan ja sommitteluun perustuvan, klassismin ja puutarhakaupungin, sekä paikoin myös avoimeen korttelirakenteeseen perustuvan funktionalismin piirteitä omaavan 25-30 000 asukkaan kaupungin. Aluetta halkoivat aiemmista kyläteistä poikkeavat suora-linjaiset kadut. Kaava sovitettiin kuitenkin taitavasti myös olevaan kyläraken-teeseen ja mm vanha Nyhkäläntie sai säilyä paikallaan kuten myös Suorakatu, joka rakennettiin vanhan Vihdintien paikalle.

Laaja kaava-alue jakautuu osa-alueisiin, joita jäsentävät aksiaaliset puisto- ja

aukiosommitelmat sekä puistokadut puuriveineen. Alueen keskellä, säteittäi-sesti eri suunnilta ohjautuvien katujen solmukohdassa, on tiiviimmin raken-nettu keskusta ja sen keskellä maamerkinä vanha kirkko. Pyhäjärven Vattolan puoleinen ranta on osoitettu yhtenäisesti jatkuvana puistoalueena, johon liittyy kokonaisrakenteeseen kytkeytyviä puisto- ja aukiosommitelmia.

Högforsin tehdasalue jätettiin toistaiseksi kaavan ulkopuolelle. Keskustassa rakennusten kerrosluvuksi määrättiin enintään 4 kerrosta, ja muutamassa korttelissa jopa korkeammaksi. Keskustakorttelit ovat pääkatujen suuntaan suljettuja ja avautuvat ympäröivien viheralueiden suuntaan. Muualla kerroslu-vuksi merkittiin enintään kaksi kerrosta.

Karkkilan kauppalan asemakaava vuodelta 1934.
Kuva Karkkilan kaupunki.

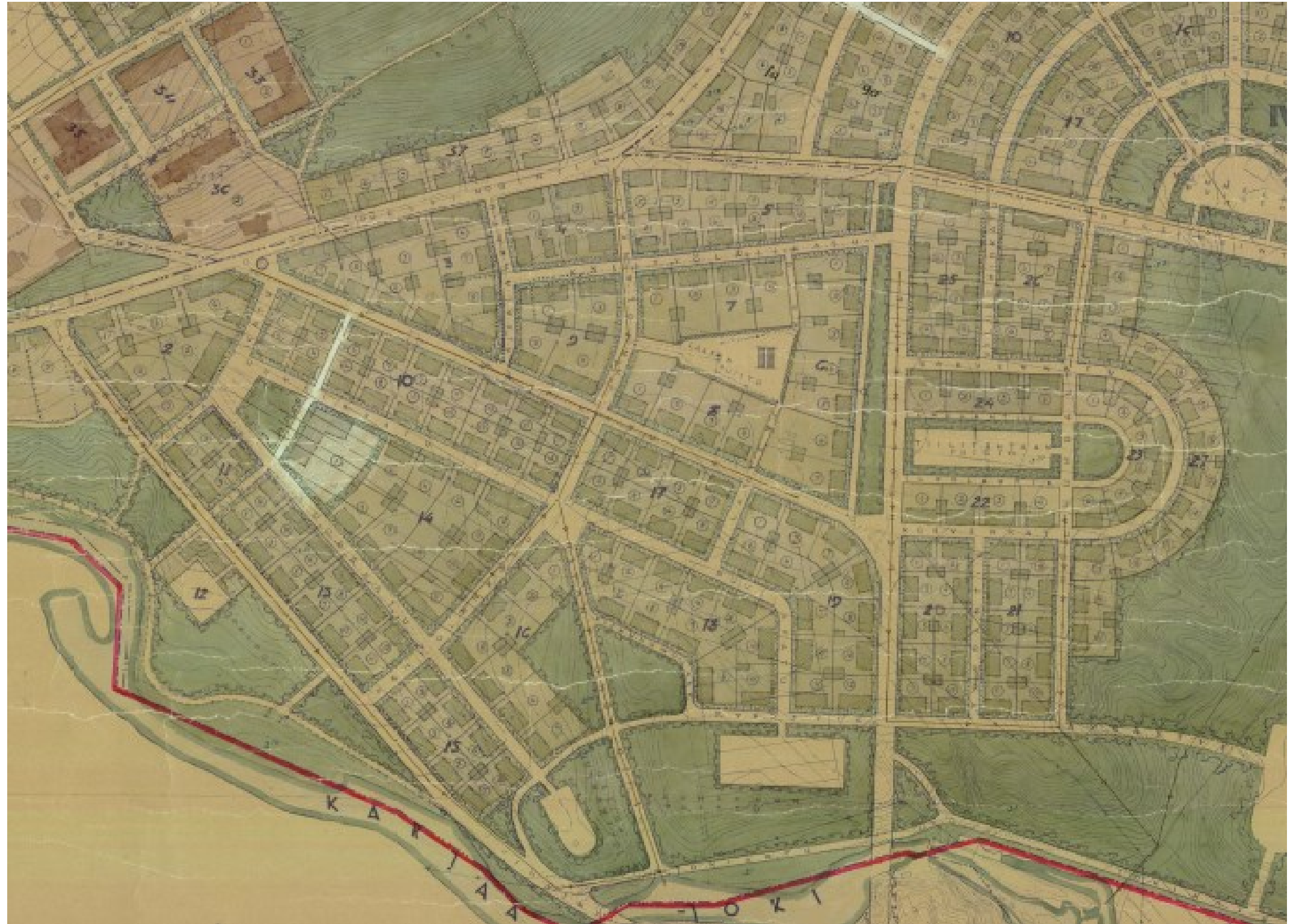
Kaavan valmistuttua kesti kuitenkin vielä monta vuotta ennen kuin päästiin rakentamaan. Valtioneuvostossa vahvistettava tontinjako hyväksyttiin vasta vuonna 1937, jolloin ensimmäiset kaavan mukaiset tontit lohkottavissa.

Kuntaan palkattiin samana vuonna 1937 ensimmäinen rakennusmestari, kemiläinen Kauko Ukkola. Ensi töikseen hän laati kauppalaalta tontit ostaneille ilmaiset tyyppiirustukset. Myös kaupungin maita hoitanut työnjohtaja Kalle Suonoja siirtyi kauppalan rakennustoimistoon johon lisäksi palkattiin maanmittaaja. Suurimmillaan rakennustoimiston palkkalistoilla oli syksyllä 1937 jo 44 henkeä, pääasiassa katu- ja viemäritöissä Huhdintiellä ja Toivionkadulla. Myös Vihdintielle rakennettiin vuonna 1939 viemäri yhteensä 28 tontin käyttöön.

Helmikuussa 1938 kauppalanvaltuusto päätti ottaa valtiolta 500 000 markan lainan omakotirakentajille. Koska Noholanpelto oli jo täynnä, päätettiin avata uusi omakotialue Nyhkälän Korpeen. Toinen uusi alue sai nimekseen Sudetti. Tehdas lupasi työväestölle tarkoitetut tontit kohtuuhintaan ja tuki hankintaa halpakorkoisella lainalla, jonka maksuajaksi määrättiin peräti 24 vuotta. Lisäksi oli valtiolta mahdollista saada lisälainaa. Pieni osa tonteista vuokrattiin alkuun ja myytiin vasta myöhemmin asukkaille. Ennen sotia ehdittiin tehtaan kustannuksella rakentaa Sudetin alueen kadut ja pystyttää alueelle tehtaan työväkeä varten ensimmäiset rakennukset.

Marraskuussa 1939 puhjennut talvisota pysäytti rakentamisen vähäksi aikaa.

(Rentola s. 795, 798)

*Ote Eelis Kaalamon laatimasta Karkkilan kauppalan asemakaavasta vuodelta 1934.
Kuva Karkkilan kaupunki.*

3.2 Kannaksen ja Massakosken ensimmäinen rakennusvaihe

Kaupunkimainen rakentaminen Kannaksen alueella oli käynnistynyt Rajakadun, Lehtolankadun ja Käsi-työläisenkadun muodostamalla kolmiomaisella alueella jo 1920- luvulla. Herman Guldenin vuonna 1930 laatiman kartan mukaan asui Käsi työläisenkadulla mm. räätäli Lehto, Fredriksson, Tamminen, Helenius, Laaksonen, Paanamo, puuseppä Vaino sekä Heiniö. Nykyisen Helsingintien varressa oli tuolloin mm. urheilukauppa, huonekalukauppa, sairaala, huoltoasema, Pekkasen kauppa ja Tammisen autokorjaamo. Useimmat näistä rakennuksista on myöhemmin purettu. Tätä selvitystä koskevalla alueella on säilynyt ainoastaan kuusi Käsi työläisenkadun ja Rajakadun varteen sijoittuvaa 1920-luvun rakennusta. Näistä kau-punkikuvassa korostuva on vuonna 1928 valmistunut Peromaan talo. Talon 1923 aloitetut rakennustyöt keskeytyivät konkurssiin. Makkaratehtailija Matti Bergman (myöhemmin Peromaa) osti vuonna 1928 pakkohuutokaupalla keskeneräisen rakennuksen ja rakensi sen valmiiksi. Kolmikerroksista rapattua ra-kennusta pidetään Pyhäjärven ensimmäisenä kerrostalona. Rakennus oli Peromaan suvulla vuoteen 1973 ja sen jälkeen Karkkilan kaupungilla vuoteen 1982. Rakennuksessa on toiminut mm. asuste-, radio- ja urheiluliike, kello– ja kultasepäniike, maitokauppa, Lauri Niinison valjas- ja verhousliike, kunnallinen sähkölaitos, vaatturi liike sekä urkutehdas vuosina 1971-84. Lisäksi rakennuksessa on asuntoja. Alueella säilyneissä muissa 1920-luvun rakennuksissa on osassa ollut käsityöläistoimintaa ja osassa on ollut liiketi-loja, kuten Rajakatu 15 huvila, jossa toimi aikanaan Allan Riikosen valokuvausliike.

Olen avannut KULTA- ja KELLOSEPÄNLIIKKEEN toiminimellä

Karkkilan Kello- ja Kultasepäniike

KARKKILA, NYHKÄLÄ (Peromaan talo), jossa myyn edullisesti kello- ja kielisormuksia, koru-, lahja- ja palkintoesineitä, kaikenlaisia kelloja ja kellonperidi, silmä-laseja y.m. y.m. — Kaikkea kaiverustyötä tehdään.

KELLOJAT KORJATAAN HUOLELLISESTI JA AMMATTITAITIDOLLA. Tervetuloa katsomaan ja tutustumaan hintoihinne (ei mitään ostopakkoa).

HUOM! Kultaa ja hopeaa ostetaan.

Kunnioittaen A. PYYMÄKI.

Hyvinkään Sanomat 14.6.1938

Kooste Peromaan talossa toimineiden liikkeiden 1930-luvun mainoksista.

VALMISTEITA

myy

NIINISALON

HUONEKALU- JA VERHOI-LIIKE.

Karkkila — Puh. 44.

Telefunken, Olympia,

Philips, Conserton, Blaupunkt, Saba, Asa, Helvar, Eeko, Wattram, Andrea, Spardon ja Tefag radioista löydätte varmasti jonkun joka Teitä miellyttää. Kaikissa edulliset maksuehdot. Valaistuslaitteita. Sähkökeittokojeita. Sähkö-ääniradioita alk. 150:—, Radioihin sähkökoekorjauksia. Radiotarpeita.

MAUNO O. ALHAINEN.

Karkkila. — Peromaan talo. — Puh. 141 ja 132.

Hyvinkään Sanomat 9.12.1936

Pyöräilijät ja urheilijat!

Varastossamme kesäurheiluvälineitä, polkupyöriä y. m. Käyttäkää alanne erikoisliikettä!

PYÖRÄKORJAAMO.

Polkupyörä- ja Urheiluliike SISU

Karkkila. Nyhkälä. Peromaan talo. Puh. 141.

Hyvinkään Sanomat 14.6.1936

Peromaan talo

Osoitteessa Käsi työläisenkatu 11 sijaitsevan vuonna 1923 valmistuneen satulakattoisen talon rakensi räätäli Lehto.

Käsi työläisenkatu 9 talo on vuodelta 1926.

Rajakatu 15:n taitekattoisen huvilan rakensi 1920-luvulla Salo. Talon osti seuraavaksi Karkkilan kauppalanjohtajana vuosina 1937-1945 toiminut Huugo Heiskanen. 1950-luvun alussa talo siirtyi valokuvaaja Allan Riiko-selle, joka vuosina 1954- 1962 piti valokuvausliikettä talon alakerrassa.

3.3 Suorakadun ja Vihdintien 1930-luvun omakotitalot

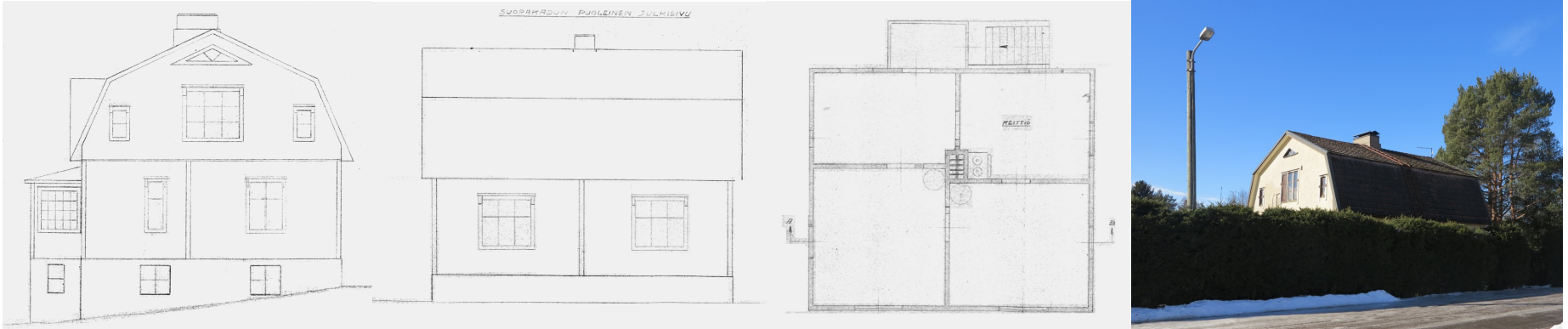
Suorakadun ja Vihdintien väliset korttelit rakennettiin 1930 -luvulla Eelis Kaalamon asemakaavaa noudattaen. Aikakaudelleen tyypilliset satula- ja taitekattoiset omakotitalot sijoitettiin viherkaistan erottamina kadun reunaan, ja suurehkot puutarhatontit rajattiin pensasaidoin. Vihdintien lounaisreunaan, joen puolelle valmistui vuonna 1932 kookas punatiilinen työväentalo, joka edelleen on maamerkinä maisemassa. Vuoden 1946 ilmakuvassa näkyy talorivin takana vanha kaartuva kylätie mutkitteleva linjaus jonka päälle suoristettu Suorakatu myöhemmin rakennettiin. Rakennukset sijoituivat säännönmukaisesti, harja kadun suuntaisena kadun varsille ja talousrakennukset on ryhmitelty tontin takanurkkaan. Tavoitteena oli rakentaa neljän tontin talousrakennukset yhteen. Rakennukset suunniteltiin yksilöllisesti usein paikallisen rakennusmestarin toimesta. Pohjaratkaisultaan ja massoitteeltaan talot olivat pelkistettyjä ja taloudellisia, huoneet tulisijoineen oli ryhmitetty yhden keskelle sijoittuvan savupiipun ympärille. Julkisivujen yksityiskohdissa sovellettiin vapaammin rakentajan mieltymyksiä ja erilaisia aikakauden tyylipiirteitä. Rakennukset olivat 1½ kerroksisia ja ne tehtiin yleensä hirsirungolla, vuorattiin pystyrimavuorauksella ja perustettiin betonisokkelille. Rinnemaastoon sijoittuviin rakennuksiin liittyi yleensä myös kellarikerros. Kattomallina oli joko jyrkähkö satulakatto tai taitekatto, joka toi lisäkorkeutta ullakotilaan. Toisinaan liittyi katon räystäään muotoiluun erityisiä yksityiskohtia, kuten pyöristyksiä tai ns. kissanpenkkejä. Kuistin päälle tehtiin osaan taloista parveke, johon liittyi joko taite- tai satulakattoinen frontoni. Ikkunat olivat ruutujakoiset, tyypillisimmin 6- ruutuisia, toisinaan myös T- mallisia, kuistien ikkunat olivat usein pieniruutuisempia. Ullakotilaan liittyi usein sekä valonsaantia että tuuletusta palvelevia pieniä sivu- tai yläikkunoita.

Näkymä Suorakatua pitkin luoteeseen. Edustalla Suorakatu 10 taitekattoinen talo vuodelta 1931.

1940-luvun lopulla otetussa ilmakuvassa näkyy edustalla vuonna 1932 valmistunut työväentalo ja sen takana Vihdintien ja Suorakadun varren omakotiasutusta. Puutarhakasvein tiiviisti istutettuja tontteja rajaavat leikatut pensasaidat. Taustalla pellon reunassa on Närön lato. Kuva työväentalon seinältä.

Suorakadun 22 taitekattoinen omakotitalo valmistui 1930-luvun alussa. Yllä ote pääpiirustuksista, jotka laati rakennusmestari Into Laitio. Huoneet on ryhmitelty talon keskellä sijaitsevan savupiipun ympärille. Vieressä valokuva nykytilanteesta; pihaa reunustaa tiheä kuusiaita ja ainoastaan katto sekä päädyn yläosa näkyy kadulle.

Ote päiväämättömästä ennen vuotta 1953 laaditusta kaavakartasta. Pohjakartalla näkyvät mm. vanhat tielinjaukset ja rakennukset. Vihdintien ja Ratakadun varret olivat tuolloin lähes valmiiksi rakentuneita, kuten myös Rajakadun pohjoispuolinen alue. Huvilakadun varressa näkyy vasta 4 rakennusta. Suorakadun vanha mutkitteleva linjaus näkyy kaavakartan alla. Suorakadun päässä on Jokiäyrään puisto, jota kiertää Jokikatu ja Äyrästie. Kaalamon kaavassa ja alla olevalla kartalla jatkuu Äyrästie puistoalueen halki itään nykyiselle Polarin alueelle.

3.4 Jälleenrakennuskausi 1940– 1959

- 1940-41 Kauppala pystyttää Korvenkadun varteen 19 ruotsalaista lahjataloa
- 1941 Kauppala perustaa yhdessä Högforsin tehtaan ja Osuuskunta Tuen kanssa omakotirakennusyhtiön, Osakeyhtiö Karkki.
- 1943-44 Osakeyhtiö Karkki rakennuttaa Sudetin ja Kannaksen alueille yhteensä 32 Puutalo Oy:n tyyppitaloa. Talot myydään Kymi Oy:lle koska yksityisiä ostajia ei sodan aikana ole.
- 1952 Arkkitehti Väinö Tuukkaisen laatima kaupunginosia II, IV ja osaa V–kaupunginosasta koskeva asemakaavamuutos vahvistetaan.
- 1950-I Kauppalaan nousee kaikkiaan 267 uutta asuinrakennusta, pääosin omakotitaloja

Karkkilaan syntyi sodan aikana ja sen jälkeen useampi laaja, yhtenäinen omakotialue, joiden ilme pohjautuu Elis Kaalamon vuoden 1934 asemakaavaan ja aika-kauden tyyppitaloihin. Karkkilan ennestään jo huonoa asuntotilannetta vaikeutti talvisodan jälkeen siirtoväen asuttaminen. Kauppalanhallituksen asettama hätätoimikunta laati jo syyskuussa 1940 anomuksen 29 ruotsalaisen lahjatalon saamisesta Karkkilaan. Taloja saatiin lopulta tiettävästi 19. Talot pystytettiin Kannaksen alueelle Korvenkadun varteen. Kauppala rakensi talot pihoineen valmiiksi. (Rentola 1992). Lahjatalojen pystytyksestä vastasi Puutalo Oy.

Asuntopulaa lisäsi osaltaan Högforsin tehtaan huippukausi. Metalliteollisuuden kasvua vauhditti sekä sota että sitä seurannut sotakorvausten aika. Tehtaalle valmistui vuonna 1947 uusi suurvalimo ja enimmillään nousi tehtaalaisten määrä sotakorvausten viimeisinä vuosina 1950-luvun alussa peräti 2000 henkeen. Asuntopulaa paikkaamaan kauppala perusti huhtikuussa 1941 omakotirakennusyhtiön; Osakeyhtiö Karkki. Yhtiön suurimpana osakkaana oli kauppala, toisena suurena omistajana Högforsin tehdas ja pienellä osuudella Osuuskunta Tuki. Jo toukokuussa 1941 järjestettiin tehtaan seurantalolla suuri koottavien puutalojen pienoismallinäyttely ja sitä seuraavassa neuvottelussa päädyttiin tulevien asukkaiden kanssa valitsemaan rakennusmestari Heikki Siikosen Puutalo Osakeyhtiölle suunnitteleman 60 m² kokoinen talotyyppi. Taloja tilattiin 40 kappaletta ja ne oli tarkoitus pystyttää tehtaan maille Sudettiin sekä kauppalan maille Kannakseen ruotsalaistalojen viereen. Kauppalanajohtaja Heiskanen joutui tiettävästi puolustelemaan, miksi työläisille rakennettiin näin isoja asuntoja tavallisten huoneen ja keittiön kokoisten huoneistojen sijaan. Hän keksi sanoa että pieniesä asunnoissa nousivat yksikkökustannukset korkeiksi ja lisäksi oli asumistasoa vähitellen syytä kohottaa. Jatkosodan syttymisen aiheuttama työvoimapula lykkäsi ja supisti hanketta, ja kun 22 taloa syksyllä 1943 saatiin valmiiksi, jouduttiin ne myymään tehtaalle eli Kymi Oy:lle, samoin kuin kevätpuolella 1944 valmistuneet 10 talon erä. Yksityisiä ostajia ei sodan aikana löytynyt (Rentola 1992).

Rakennusvuodet

1940-1949

1950-1959

lähde

rakennus- ja huoneistorekisteri inventointi 2021

Tyyppitalot

Ruotsin lahjatalo, tyyppi 3

Ruotsin lahjatalo, oletettu tyyppi 2

Puutalo Oy, tyyppitalo 1942-1943

muu jälleenrakennuskauden tyyppitalo

Alueella säilyneet jälleenrakennuskauden (1940-1959) rakennukset ja tiedossa olevat tyyppitalot.

Ruotsalaisia lahjataloa tyyppiä 3 Helsingin Marttilassa. Kuva [www. Historiaa/Pitäjänmäki](http://www.Historiaa/Pitäjänmäki) Muistelee

Ruotsalaisia lahjataloa tyyppiä 2 Lappeenrannan Ratsukadulla. Kuva Finna

Ruotsin lahjatalot

Ruotsissa järjestettiin vuonna 1940 kansalaiskeräys Suomen auttamiseksi talvisodan jälkeisessä jälleenrakennustyössä. Koska Ruotsissa oli tuolloin voimassa valuutan vientikielto, keräyksen tuotto täytyi sijoittaa vientikelpoisiin tuotteisiin. Siksi rahalla hankittiin 2000 teollisesti esivalmistettua puutaloa. Lahjatalojen neljä talotyyppiä suunniteltiin Suomessa, mutta työ- ja kokoonpanopiirustukset tehtiin ruotsalaisten talotehtaiden standardien mukaan. Talotyyppit 1 ja 4 (52 ja 58 m²) olivat Lauri Pajamiehen suunnittelemaa ja tarkoitetut asutuskeskuksiin. Urho Orolan ja Jalmari Peltosen suunnittelemaat talotyyppit 2 ja 3 (58 ja 59 m²) oli alkujaan tarkoitettu maaseudulle, mutta suurin osa sijoitettiin lopulta kaupunkeihin. Lahjatalot jaettiin syksyn 1940 aikana yhteensä 75 paikkakunnalle. Monissa kaupungeissa on tältä ajalta ruotsalaiskatuja tai ruotsalaiskylä. Ruotsalaistalot olivat suuri apu asuntopulaan. Tämän lisäksi ne antoivat suuntaa suomalaiselle tehdasvalmisteisten talojen tyyppitalosuunnittelulle. (Kummala s.30)

3.4.1 Korvenkadun ruotsalaistalot 1940-41

Korvenkadun varteen vuosina 1940-41 pystytetyt 19 ruotsalaistaloa suunniteltiin Suomessa. Pääosa taloista ovat lahjatalotyyppejä 3, jonka suunnittelijoina olivat arkkitehdit Urho Orola ja Jalmari Peltonen. Pohjakerroksessa oli suuri 19,5 m² kokoinen huone, jonka perällä oli huoneeseen avoimesti liittyvä keittokomero, toinen 16 m² kokoinen makuuhuone, eteinen ja komerotilaa. Myöhemmin toteutettavaksi tarkoitettuun ullakkokerrokseen oli suunniteltu makuuhuone ja kylmä ullakkotila.

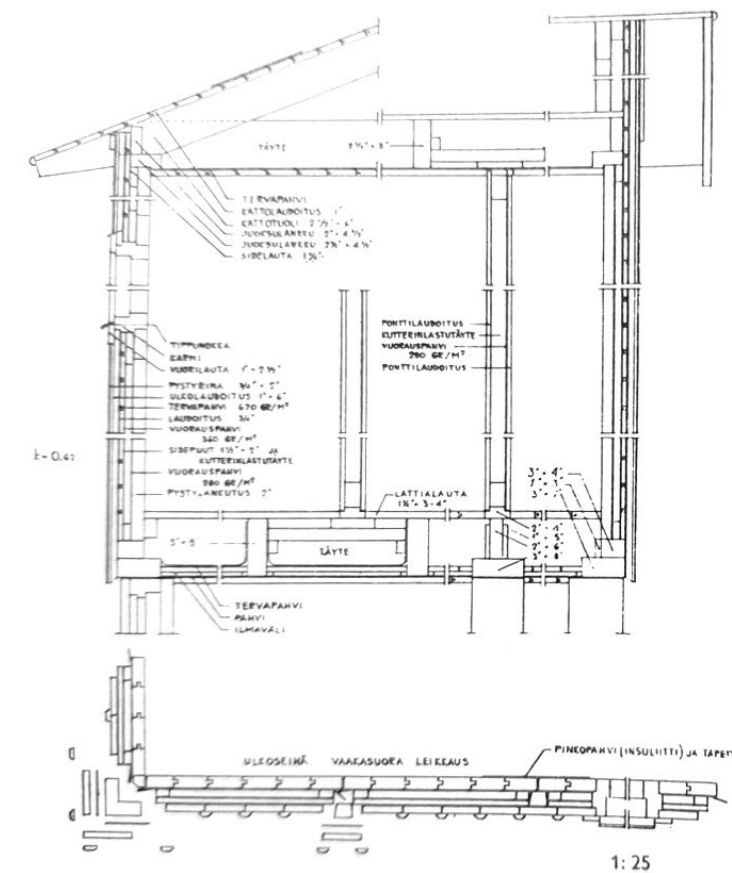
Näiden tyypin 3 lahjatalojen väliin pystytettiin samanaikaisesti kolme lahjatalotyyppiä 2 muistuttavaa rakennusta. Näiden talojen alkuperäisiä suunnitelmia ei tämän selvitystyön aikana kuitenkaan ole löytynyt, eikä rakennustyyppiä siten ole voitu vahvistaa. Arkkitehtien Urho Orolan ja Jalmari Peltosen suunnittelema talotyyppi 2 on kooltaan 89 m² ja perustui kahden savupiipun ratkaisuun. Pohjakerroksessa oli eteinen, keittiö, kaksi makuuhuonetta ja suuri olohuone. Käytettäessä taloa kahden perheen asuntona muutettiin ikkunajakoa siten että jo-kaista huonetta kohden oli yksi ikkuna.

Talotyyppien 2 ja 3 uunilämmitteiset talot oli suunniteltu rakennettaviksi alueille joilla ei ollut kunnallistekniikkaa, joten talojen pohjapiirustuksista puuttui alkujaan wc:n sijoituspaikka. Kun taloja rakennettiin taajamiin, saatettiin näihin tehdä pieniä muutoksia, esimerkiksi saatettiin tyyppin 2 leivinuuni korvata pesuhuoneella. Karkkilassa talot varustettiin vesijohdolla, viemärillä ja wc-tilailla. Keittiöihin hankittiin Högforsin tehtaan liedet ja sisälle vedettiin sähköjohdot ja 15 valopistettä.

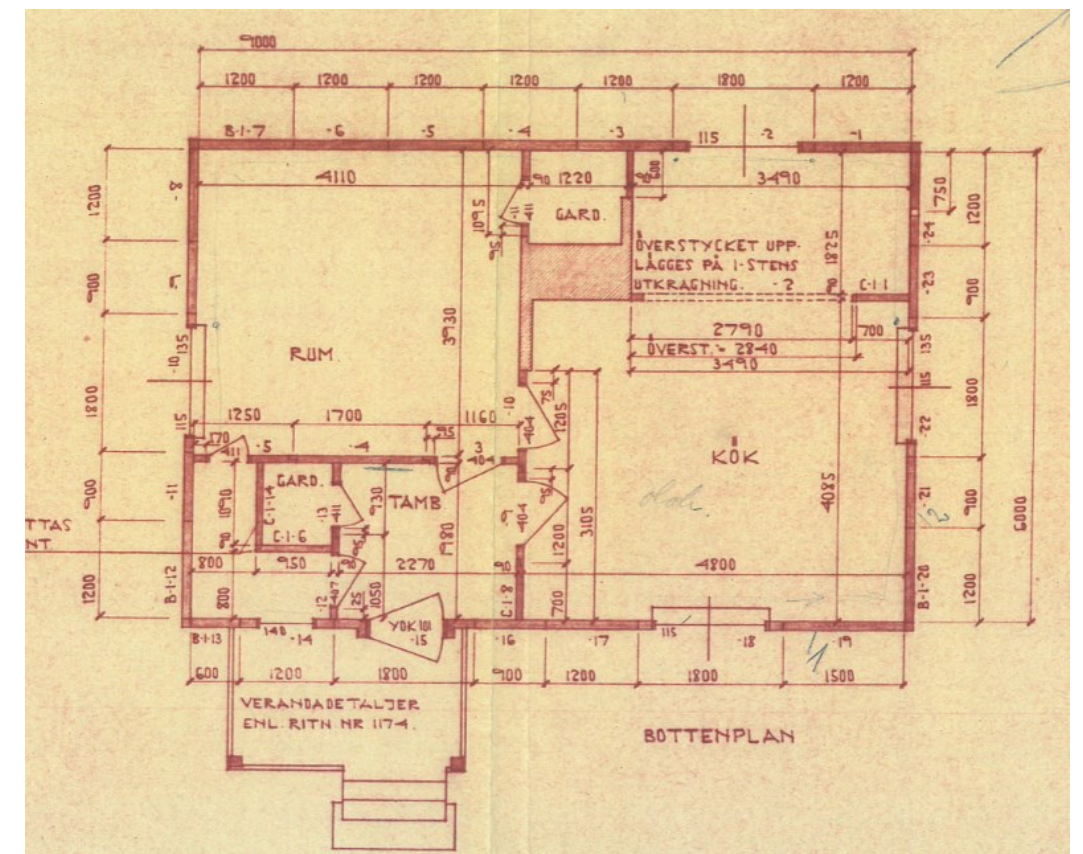
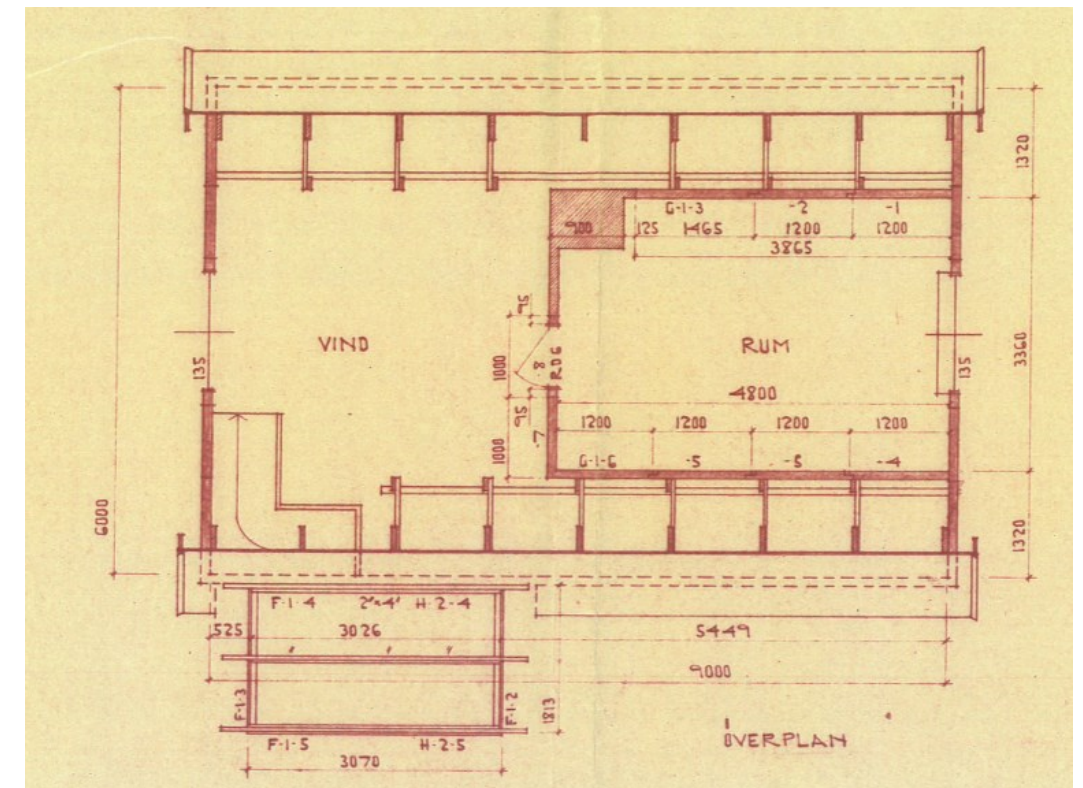
Tehdasvalmisteiset ruotsalaistalot poikkeavat rakenteensa puolesta totutusta. Hirren tai rankarakenteen sijaan on kantavana runkona pontattu, yleensä 2 tuuman pystylankutus. Sen ulkopuolella oli 1-2½ tuumaa paksu vuorauspahveilla tiivistetty täytetila, jonka ulkopuolella oli raakaponttilauta ja ulkoverhous. Samaa ratkaisua sovellettiin ja markkinoitiin Puutalo Oy:n kohteissa erityisesti maaseudulle ja pika-asutukseen puutavaraa säästävänä rakenteena.

Rakennuksiin tehtiin yleensä myös kellarit. Perustukset ja kellarien seinät valittiin säästöbetonista. Julkisivujen materiaalina oli peiterimoitettu pystylaudointus. Ruotsissa valmistetut pystyjakoiset ikkunat olivat valmiiksi kiinnitettynä seinäelementteihin. Ulko-ovi oli yleensä joko umpinainen tai varustettu pienellä suorakaiteen muotoisella ikkunalla. Valokuvan perusteella oli Kannaksen taloissa ikkunalliset ulko-ovet. Lahjataloissa käytettiin katteena punaista tai harmaata kattohuopaa, joka talojen naulattiin vesikattoon normaalin kolmiorimakiinnityksen sijaan lappeen suuntaisesti. (Ahola 1996).

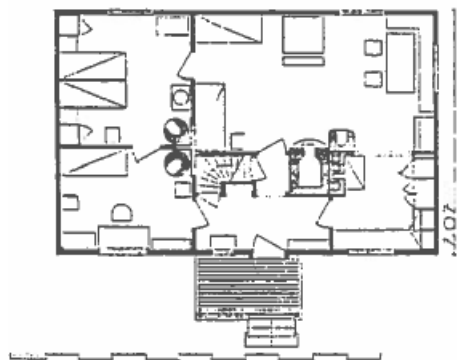
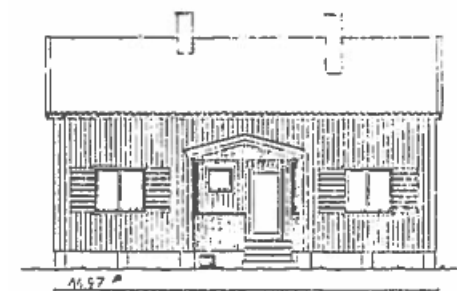
Karkkilassa rakennukset maalattiin kauppalanhallituksen määräämään värisävyyen. Lahjatalojen pihojen ympärille istutettiin pensasaidat ja jokaiseen pihan istutettiin kaksi koivua. (Rentola 1992)

Arkkitehtilehdessä nro 2/1941 julkaistu ruotsalaistalon rakenneleikkaus. Kantavana rakenteena seinän sisäpinnassa on 2 tuuman pystylankutus.

Korvenkatu 22-23 rakennuslupapiirustuksiin liittyvät ruotsinkieliset asennuspiirustukset.

Lahjatalo tyyppi 2. Rakennustaito 7/1940

Lahjatalo tyyppi 3, Talotyyppin julkisivupiirustukseen on merkitty koriste-elementiksi valeikkunaluukut. Taloissa, joihin nämä toteutettiin, tehtiin ne seinälaudoitukseen maalatusta avoasumaisesta vaakapontista. (Ahola 1996)

Valokuva Korvenkadun juuri valmistuneen lahjatalon edustalta. Kuvasta voi nähdä että Korvenkadun taloihin tehtiin koristeikkunaluukut. Kaikkien talojen julkisivuverhoukset on kuitenkin myöhemmin uusittu eikä ikkunaluukkuja enää tuolloin ole uudestaan tehty. Alkujaan avokuisteiksi tehdyt kuistit on myös kaikki myöhemmin rakennettu umpeen tai kokonaan uusittu. Kuva Ritva Soimela– Nikula

Korvenkatu 2, lahjatalo tyyppi 3

Korvenkatu 22, lahjatalo tyyppi 3

Korvenkatu 27, oletettu lahjatalo tyyppi 2

Hopeahuhdantie 3, oletettu lahjatalo tyyppi 2

3.4.2 Osakeyhtiö Karkin rakennuttamat tyypitalot Korvenkadulla

Osakeyhtiö Karkki, jossa kunta ja Högforsin tehdas olivat pääosakkaina, rakennutti Karkkilaan vuosina 1943-1944 yhteensä 40 Puutalo Oy:n tyyppitaloa. Näistä kahdeksan pystytettiin kauppalan maalle Korvenkadun varteen ruotsalaistalojen viereen, ja tiettävästi kaikki loput tehtaan maille Sudetin alueelle. Rakennuslupa-asiakirjojen mukaan oli Korvenkadun talojen ohella tarkoitus pystyttää 10 taloa viereiseen kortteliin 21. Kortteli kuitenkin rakennettiin vasta myöhemmin 1950-luvulla yksityisten rakentajien toimesta.

Puutalo Oy:n talot olivat kaikki samaa *Högforssin* tyyppiksi nimettyä pohjapinta-alaltaan 60m² koosta talotyyppiä. Yksikerroksisessa talossa oli kolme huonetta, keittokomero, eteinen ja wc-tila. Kellarikerrokseen sijoitettiin sauna, puuvaja ja ruokakellari. Jokaiseen taloon tuli vesi- ja viemärijohto sekä sähkövalo. Talotyyppiin liittyy poikkeuksellisesti kaksi savupiippua. Sisäänkäynti sijoittuu aikakaudelle tyypillisesti katon jatkettun lappeen alle. Suunnitelmista poiketen rakennettiin kellariportaana edustalle kuistille seinää muodostava eteistila, johon oli kulku suoraan maantasosta.

Puutalo Oy

Kesällä 1940 perusti 21 puunjalostusteollisuuden yritystä Puutalo Oy:n tehostamaan valmiiden puurakennusten ja rakennusten osien teollista valmistusta ja markkinointia. Uuden yhtiön ensimmäinen merkittävä käytännön tehtävä oli organisoida Ruotsin lahjatalojen pystyttäminen, mutta pian saatiin myös oma taloteollisuus kunnolla käyntiin. Tärkeää oli yhteistyö ruotsalaisten puutehtaiden kanssa, joiden suunnitelmia muokkaamalla arkkitehdit Jorma Järvi ja Erik Lindroos suunnittelivat 1940 Puutalo Oy:n ensimmäisen tehdasvalmisteisten puutalojen tyyppitalosarjan. Yhtiön suosituimmat talotyyppit olivat Rauhakoto ja Metsäkoto, sekä puolitoistakerroksinen Rauhala, joka oli Toivo Jäntin ja Jorma Järven suunnittelema. (Kummala s.19)

Otteita Puutalo Oy:n esitteestä vuodelta 1940. Kuva Kansallisarkisto.

Puutalo Oy:n vielä tyypitaloja rakenteilla Karkkilan Sudetin alueella 1940-luvun alussa. Samaa talotyyppiä pystytettiin Kannaksen alueelle ruotsalaistalojen viereen.

Puutalo Oy:n Högforssin talotyyppi. Korvenkatu 19

Puutalo Oy:n Högforssin talotyyppi. Korvenkatu 21

19.4.2021

Vuoden 1946 ilmakuvasa on suuri osa alueesta edelleen viljeltyä ojen jakamaa peltoa. Rajakadun eteläreunan tontteja rakennetaan. Selvitysalueen rajaus on merkitty valkoisella pisteviivalla. Kuva Maanmittauslaitos.

Ote 1950-luvun postikortista. Korvenkadun ruotsalaistalojen pihoja rajaavat pensasaidat, puustoa on vielä niukalti. Vielä viljeltynä peltona säilyneen Tiili-tehtaanpuiston reunaan istutetut puut ovat vielä pieniä. Rakennusten katoissa ja julkisivuissa näkyy sävyeroja. Korvenkadun eteläreunassa, kuvan oikeassa laidassa näkyy suurehko lato ja sen edessä on Tuen kauppa. Kuva Karkkilan museo.

Suurennoksessa 1950-luvun postikortista näkyy Huvilakadun ja Rajakadun varren jälleenrakennuskauden pientaloasutusta. Asemakaavan mukaisiin suoriin riveihin sijoittuvat rakennukset ovat tyypiltään ja kooltaan samankaltaisia. Kuvan vasemmassa reunassa on Kuusilinnan liike- ja asuinrakennus. Kuvan yläreunassa korkealla mustalla satulakatolla varustettu poikkeava rakennus on myöhemmin purettu. Kuva Karkkilan museo.

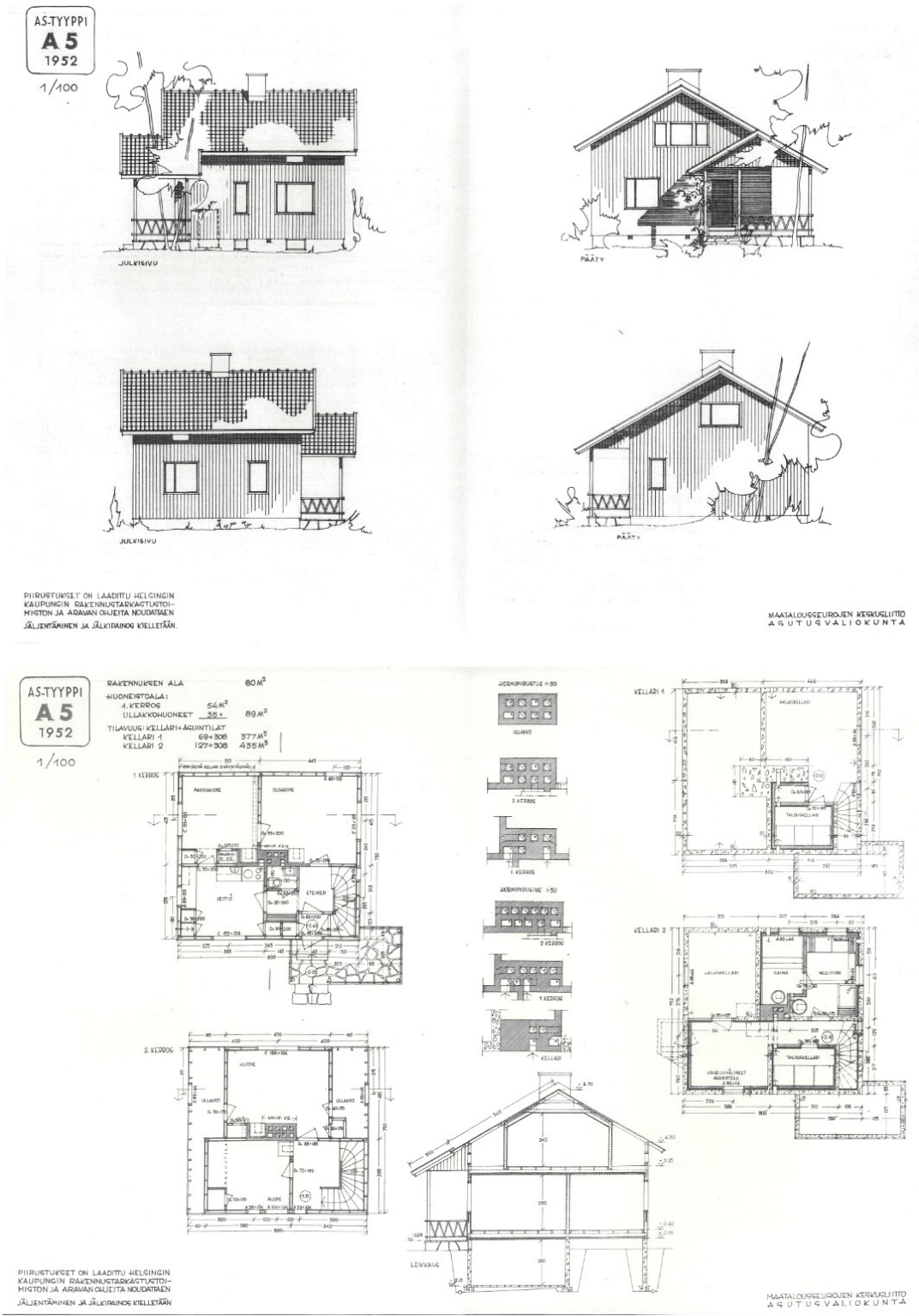
3.4.3 Kannaksen jälleenrakennuskauden tyyppitalot

Huutavan asuntopulan lievittämiseksi oli välttämätöntä tehostaa rajusti asuntotuotantoa ja tähän pyrittiin etenkin pientalotuotannon rationalisoinnilla. Kolme merkittävintä tekijää, joilla tehokkuutta pyrittiin nostamaan, olivat teollisesti esivalmistettujen pientalotyyppien suunnittelun ja valmistuksen laajamittainen aloittaminen, tyyppitalopiirustusten suunnittelu ja julkaisu sekä rakennusalan yleisen standardisoinnin kehittäminen.

Ensimmäiset tyyppitalopiirustukset julkaisi maatalousministeriön asutusiainosasto (Aso) vuonna 1940 ja seuraavana vuonna Ason alainen Maatalousseurojen keskusliitto. Myöhemmin tyyppipiirustussarjoja julkaisivat myös mm. Sosiaaliministeriö, KYMRO, Bostadsföreningen för svenska Finland refl. ja Suomen arkkitehtiliitto. Tyyppitalopiirustukset sisälsivät yleensä piirustusten lisäksi selkeän työselityksen ja ainemenekilaskelmat hukkamateriaalien syntymisen minimoimiseksi. Varsinaisten tyyppitalojen ohella rakennettiin paljon tyyppipiirustusten pohjalta muokattuja ns. tyyppitalovaihtteisia ratkaisuja. Näitä suunnitelmia laativat ja töitä valvoivat yleensä paikalliset rakennusmestarit. Kannaksen alueelle on edellä mainittujen lahjatalojen ja Puutalo Oy:n talojen ohella rakennettu lähinnä näitä rakennusmestarien muovaamia tyyppitaloja. Tämän selvityksen yhteydessä läpikäydyissä rakennuslupapiirustuksista löytyi ainoastaan kolme muuta varsinaista tyyppitaloa. Nämä ovat kaikki maatalousseurojen keskusliiton vuonna 1952 julkiasemia A5 tyyppin taloja.

Jälleenrakennuskauden pientalorakentamisessa siirryttiin aiemmasta lamasalvotusta umpihirsirakenteesta kantavaan rakenteeseen, jonka muodosti määrämittaisesta sahatavarasta naulaten koottu kehikko. Tämän erityisesti Yhdysvalloissa kehitetyn ns. balloon frame -rakenteen eristykseenä käytettiin mm. sahanpuruja tai insuliittia ja vuorauksena laudoitusta. Tiilipulan vuoksi taloihin oli käytännössä mahdollista suunnitella vain yksi savupiippu, joka oli lämmön jakamisen takia järkevää sijoittaa keskelle taloa. Huonetilat tulisijoineen oli vastaavasti luontevaa sijoittaa kiertymään piipun ympärille, ja näin rakennuksen pohjamuoto määrittyi neliömäiseksi. Jyrkätkö harjakatto taas mahdollisti sen, että myös ullakkokerros oli käyttökelpoista asuinpinta-alaa. Lisäksi näin aikaansaatu puolitoistakerroksisuus oli tilankäytöllisesti ja taloudellisesti järkevää, sillä ullakkokerros voitiin aluksi jättää kokonaan rakentamatta tai sinne voitiin ottaa vuokralaisia. Mahdollisten vuokralaisten takia myös käynti yläkertaan sijoitettiin usein mahdollisimman suoraan tuulikaapista tai jopa ulkoa.

Tältä perustalta tyyppitalojen arkkitehtuuri vakiintui nopeasti hyvin yhtenäiseksi ja vaikka tyypejä, suunnittelijoita ja suunnittelijayhteisöjä oli paljon, suunnittelua leimaa anonyymiyys ja eri tyyppien erottaminen toisistaan on vaikeaa.

Vilhelminkatu 4 sekä Äyrästie 15 ja 17 talot on rakennettu Maatalousseurojen keskusliiton asutusvaliokunta, AS-tyyppi A5, 1952 mukaan. Avokuisti on korvattu umpikuistilla

Asuntovaliokunnan tyyppitalo A5 osoitteessa Vilhelminkatu 4 on hyvin säilyttännyt alkuperäiset piirteensä, johon liittyy pystyrimavuoraus, pystyjakoiset puuikkunat tehostesävyisine ohuine vuorilistoineen. Kuisti on saatettu rakentaa umpeen jo alkuun tai pian sen jälkeen. Portaisiin liittyy aikakaudelle tyypilliset teräskaitteet.

Sama A5 talotyyppi osoitteessa Äyrästie 15. Kuistin tummat pieniruutuiset ikkunat ovat tyypiltään myöhemmältä ajalta.

3.4.4 Jälleenrakennuskauden tyypitalovaikutteiset ja yksilöllisesti suunnitellut pientalot

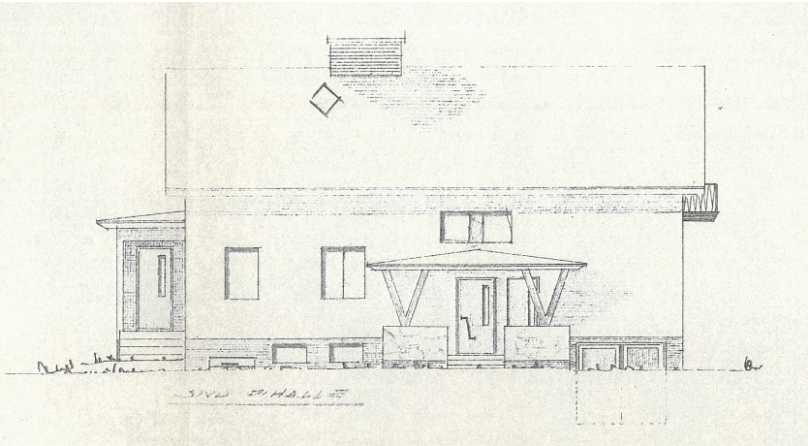
Pääosa Kannaksen alueen jälleenrakennuskauden pientaloista ovat paikallisten rakennusmestarien laatimien suunnittelemien mukaan rakennettuja. Yleensä ratkaisut perustuvat johonkin paikan ja tilaajan toiveiden mukaan muokattuun tyyppitalomalliin. Näissä toistuvat hyvin yhtenäistä kaupunkikuvaa muodostavat tyyppitalojen arkkitehtuurille ominaiset ratkaisut.

Kannaksen alueelle rakennettiin myös yksilöllisesti suunniteltuja pientaloja, jotka kuitenkin myös ne pohjautuivat pääpiirteittäin jälleenrakennuskauden tyyppipientalon ratkaisuihin. Ne saattoivat olla kuutiomaista yhden savupiipun pohjaratkaisua hieman suurempia ja niihin saattoi liittyä erityisiä aikakauden yksityiskohtia, kuten liuskekiviverhoiluja kuisteja, ulokeparvekkeita teräskaiteineen, yksittäisiä poikkeavan mallisia ikkunoita tai suuria maisemaikkunoita, erkkereitä tai poikkeavia kuisti- ja parvekeratkaisuja. Toisinaan tehtiin myös muotoiltuja räystäskannakkeita ja räystään alapinta maalattiin tehostesävyllä.

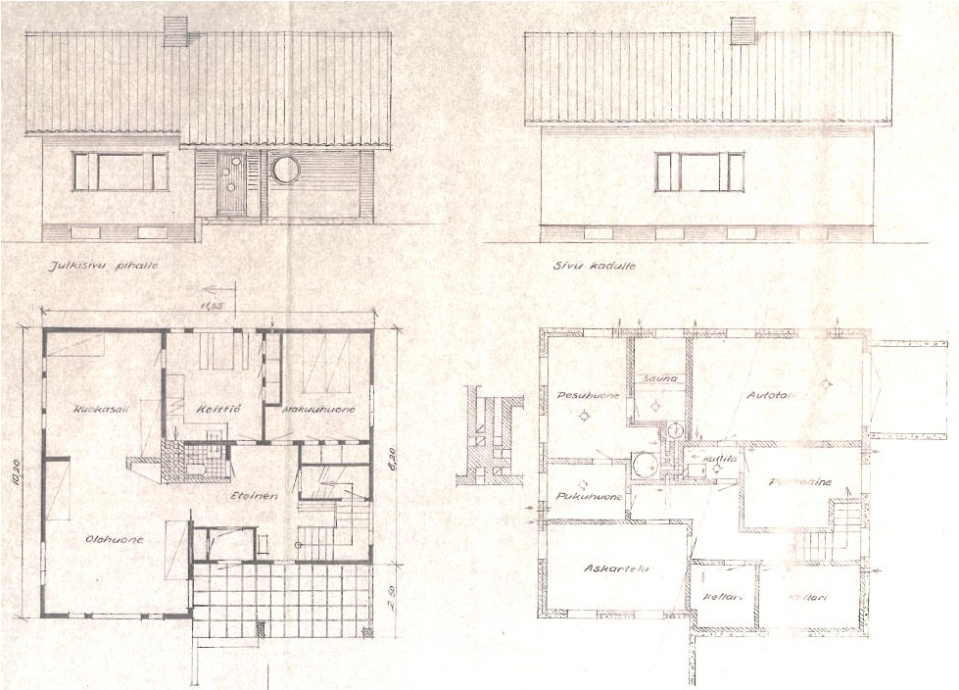
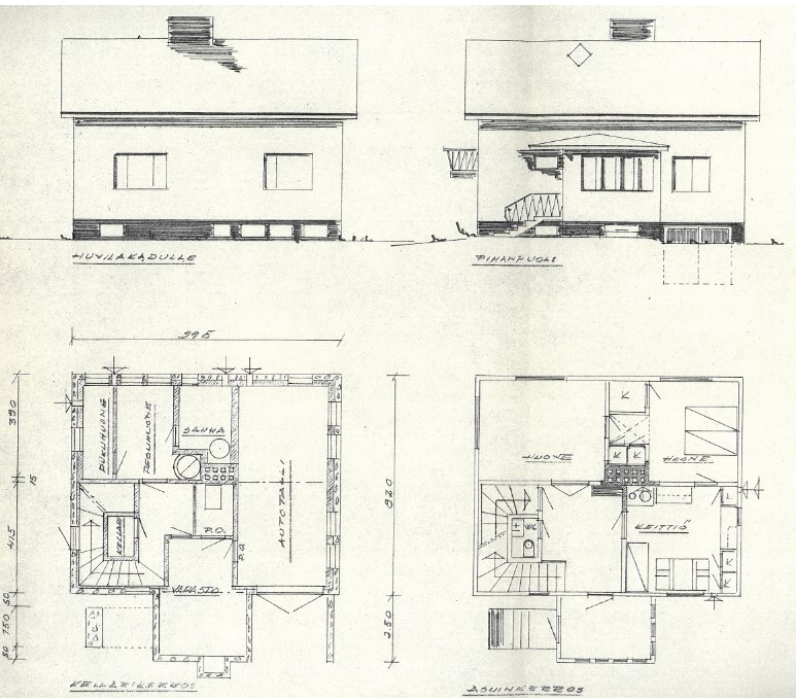
Julkisivut olivat yleisimmin pystyrimavuoratut toisinaan myös harmaanruskeaksi rapatut. Karkkilassa ja myös Kannaksen alueella, oli myös kapeahko pystypaneeli julkisivuverhouksena yleinen. Katteena oli yleensä sementtitiili tai huopakate, myöhemmin myös saumattu peltikate.

Alla on lueteltu tämän selvitystyön yhteydessä tarkistetuista alkuperäisistä rakennusluvista ilmeneviä jälleenrakennuskauden suunnittelijatietoja. Lista ei ole kattava, mutta nostaa mm esiin joitain toistuvia nimiä. Arkistosiselvityksessä ei tullut vastaan tyyppitalojen ohella, yhtäkään arkkitehdin suunnittelemaa pientaloa jälleenrakennuskaudelta.

Rakennusmestari Aaro Rousku	Lehtolankatu 12 (1945)
Rakennusmestari John Karlsson	Rajakatu 14 (1946)
Rakennusmestari Antti Lehtelä	Rajakatu 3 (1949), Rajakatu 5(1947) Huvilakatu 25(1946), Huvilakatu 27(1947), Huvilakatu 29(1946), Hopeahuhdantie 4(1951)
Rakennusmestari Kauko Oraluoma	Hopeahuhdantie 2(1951)
Rakennusmestari Heikki Siikonen	Rajakatu 17(1951)
Rakennusmestari Simo Koivisto	Huvilakatu 15(1952)
Rakennusmestari Into Kunnas	Vilhelminkatu 5 (1954), Suorakatu 9(1962), Suorakatu 17(1955), Huvilakatu 30(1956)
Rakennusmestari Armas Sornikivi	Suorakatu 7(1953)
Rakennusmestari Urho Nikander	Suorakatu 20 (1936), Rajakatu 12(1946), Huvilakatu 10(1955)
Rakennusmestari Elis Mellin	Rajakatu 6(1943), Rajakatu 22 (n.1941)
Mittakirvesmies Olavi Lahti	Huvilakatu 26(1955), Huvilakatu 28(1954), Korvenkatu 3(1958)

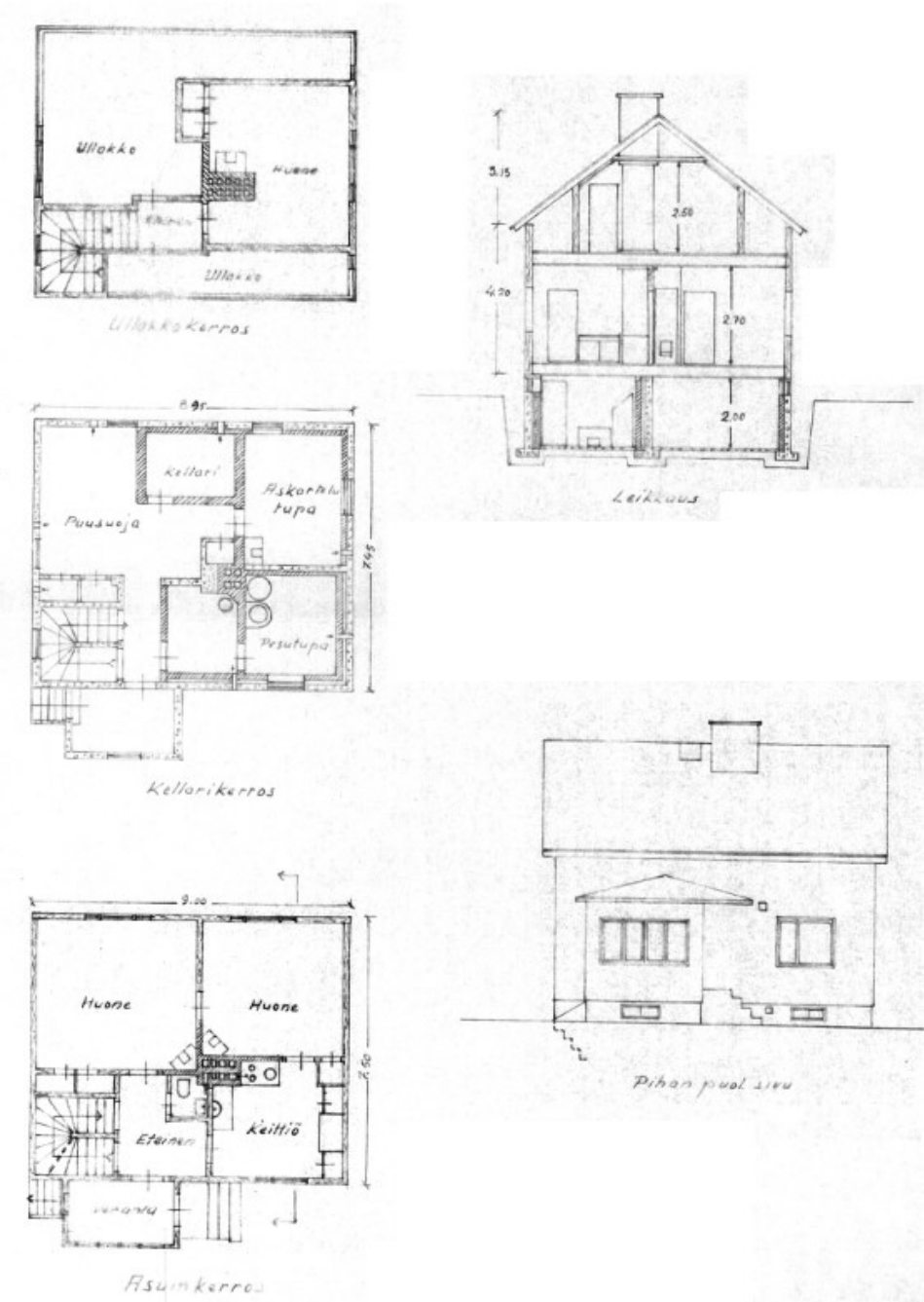
Maisteri Olli Tuohiniemen Huvilakadulle 28 vuonna 1954 rakennuttama rapattu talo on tavanomaista suurempi ja siihen liittyy erityisinä yksityiskohtina mm. vinotuvin kannateltu kuistin katos ja ulokeparveke. Talon suunnitteli rakennusmestari Olavi Lahti.

Poliisikonstaapeli Alpo Hämäläisen Huvilakatu 30 kulmatontille rakennuttamaan valkeaksi rapattuun taloon liittyy erityisinä yksityiskohtina suurehko avokuisti, ikkunapielien tehostepinnat sekä kuistin pyöreä ikkuna. Vuonna 1956 valmistuneen rakennuksen suunnitelmat laati rakennusmestari Into Kunnas.

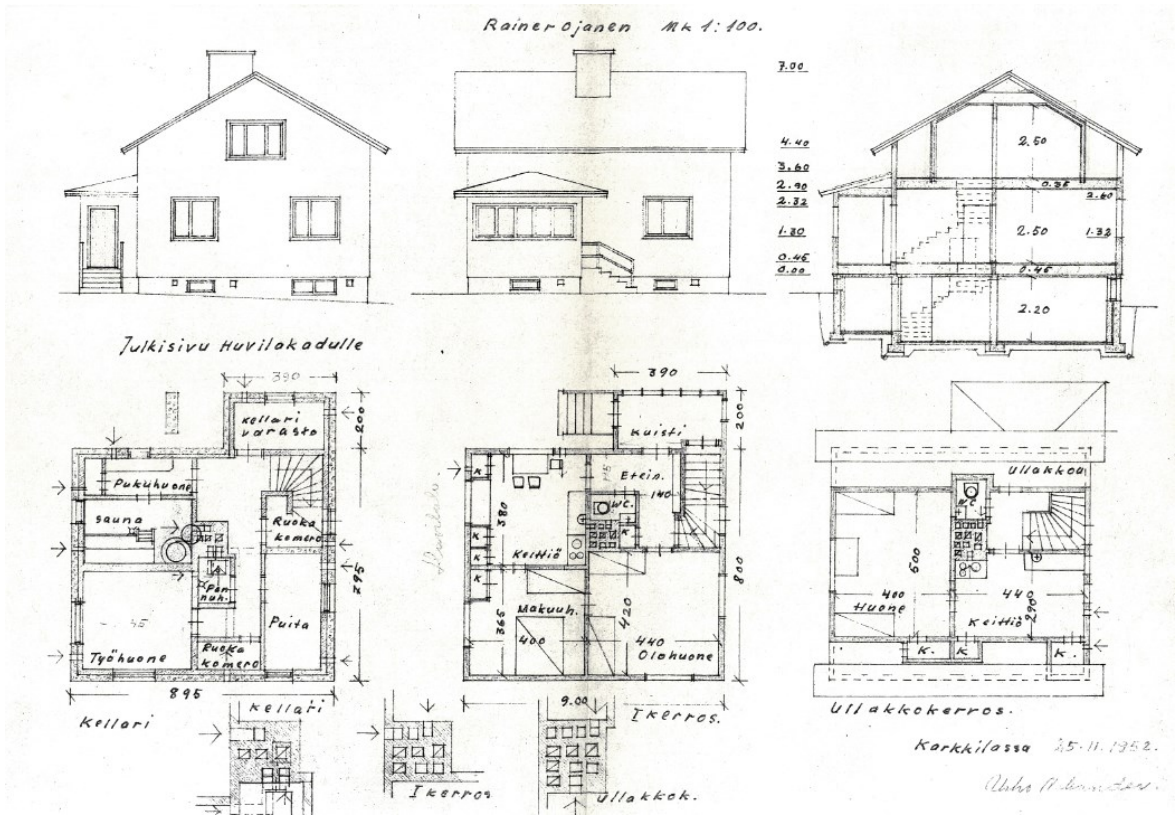
Huoltoasemanhoitaja Torsten Silva`nin Huvilakatu 26:teen rakennuttaman 1955 valmistuneen talon suunnitelmat laati rakennusmestari Olavi Lahti. Rakennuksen julkisivuissa on säilynyt vanha kapea pystypaneeli ja alkuperäiset ikkunat.

Työmies Rainer Ojasen Huvila-
kadulle nro 10 rakennuttaman
1955 valmistuneen pientalon
suunnitelmat laati rakennus-
mestari Urho Nikander. Taus-
talla näkyvät Huvilakatu 12 ja
14 talot.

Viilaaja Eino Rantasen Huvila-
kadulle nro 27 rakennuttaman
1947 valmistuneen pientalon
suunnitelmat laati rakennusmes-
tari Antti Lehtelä. Samoilla suun-
nitelmilla rakennettiin myös
konekaavaaja Paavo Oksasen
talo Huvilakadulla 29.

Karjaanjoen suunnalta arviolta 1960-luvulla otettu ilmakuva Kannaksen pientaloalueen yli. Samanlaisina toistuvat tyyppitalot muodostavat yhte-näistä kaupunkikuvaa. Leveähkö katu kohtisuoraa edessä on Lehtolankatu, jonka varressa tuolloin oli avoin puistokaistale. Taustalle Helsingintien varteen on noussut kerrostaloja. Harjun takana näkyy Sudetin pientaloalue. Ilmakuva kirjasta Suojelun arkea. Valokuvaaja Alan Riikonen.

Huvilakatu,
näkymä itään.

Rajakatu

Näkymä Lehtolankadulta. Puuverhouksen ohella käytettiin jälleenraken-nuskauden pientaloissa yleisesti vaaleaa ruskeanharmaata roiskerappa-usta. Vasemmanpuoleisessa rakennuksessa näkyy aikakauteen liittyvä-nä modernina yksityiskohtana nurkkaikkuna, joka uudella tavoin avasi näkymiä ja toi valoa asuntoihin. Tonttien takaosaan rakennettiin talous-rakennukset usein neljän tontin yhteisinä kokonaisuuksina. Modernin rakennustyylin vastakohtana saatettiin näissä toteuttaa perinteisiä ra-kennustapoja ja yksityiskohtia. Kannaksen alueilla ja mm. samanaikai-sesti rakennetun Polarín alueella esiintyy erityisiä rankarakenteisia luh-tiaittoja.

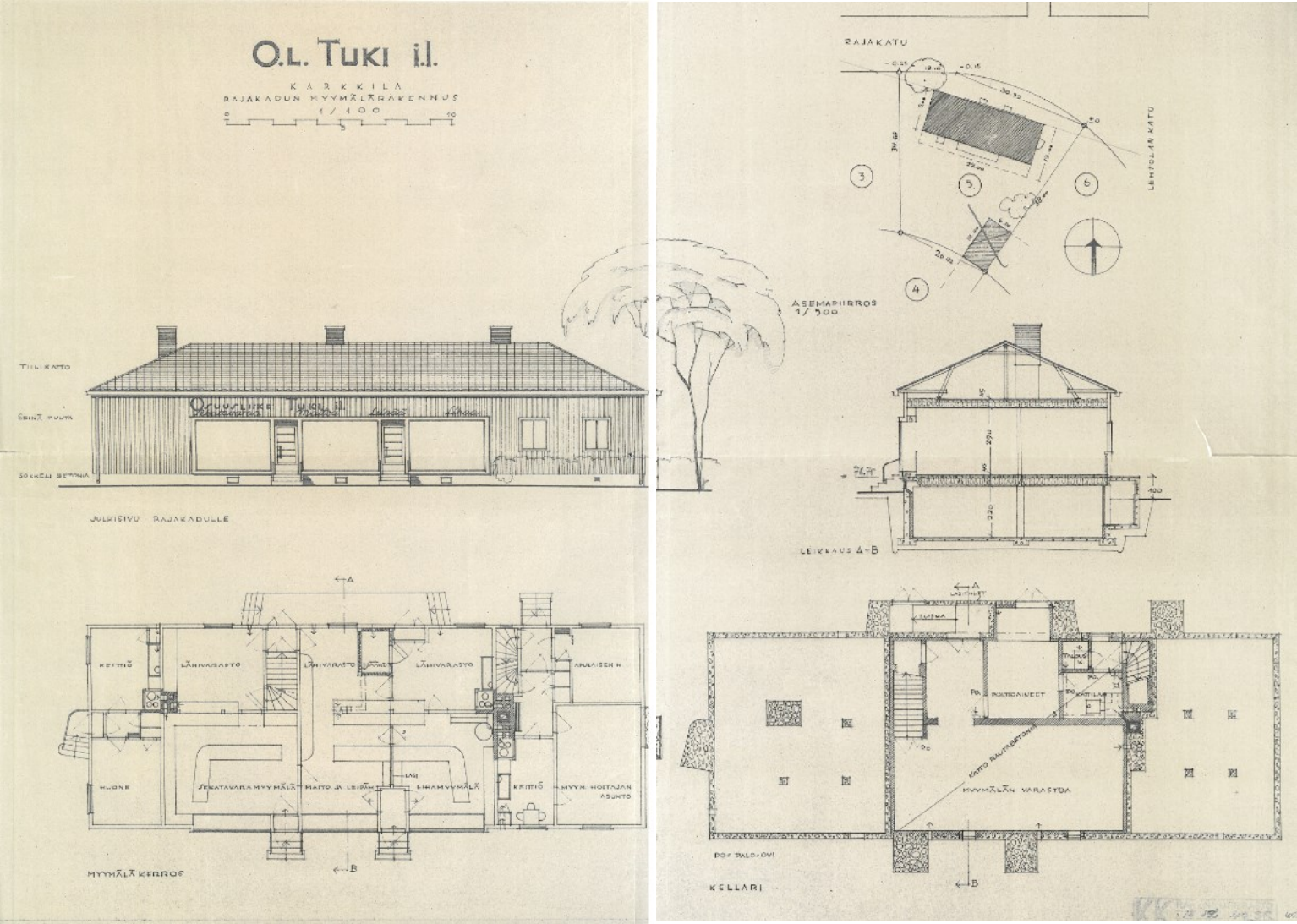
3.5 Liike-, tuotanto- ja teollisuusrakennukset

Ylemmässä kuvassa Rajakadun Tuen kauppa alkuperäisessä asussaan. Kuva Kotiseutulehden numerosta 29/2013, valokuvaaja Allan Riikonen. Alemmassa kuvassa ilmeeltään muuttunut rakennus tänä päivänä. Myymäläikkunat ja kadun puoleiset ovet on poistettu ja korvattu pienemmillä ikkunoilla.

Tuen kauppa

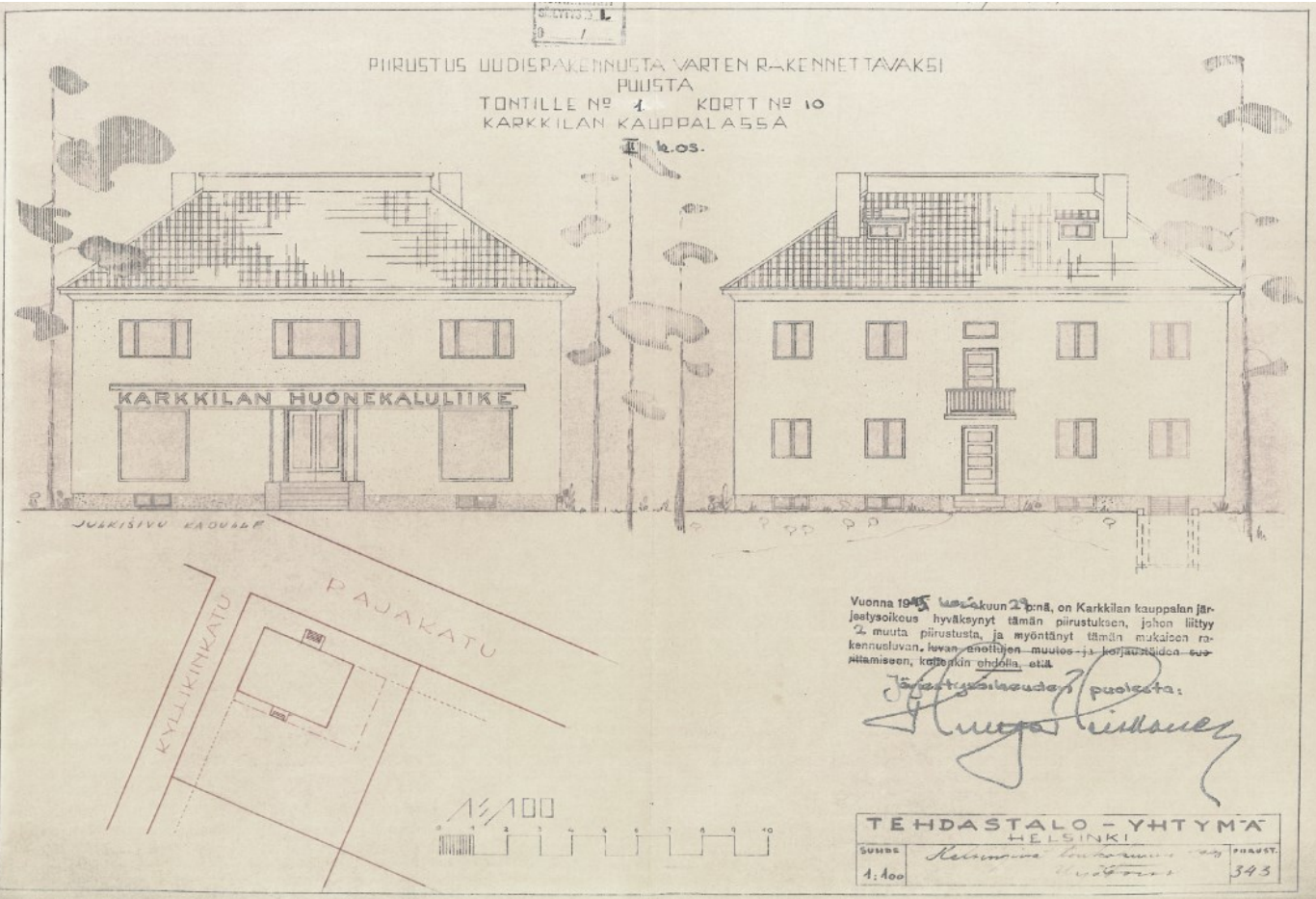
Högforsin työväestön vuonna 1904 perustama Osuuskunta Tuen Rajakadun sivumyymälä avattiin vuonna 1942. Alkuperäisten piirustusten mukaan rakennuksen keskiosassa oli kolme myymälää; sekatavaramyymälä, maito- ja leipämyymälä sekä lihamyymälä. Molemmissa päädyissä oli pienet asunnot, toinen näistä oli nimetty myymälänhoitajan ja -apulaisen asunnoksi. Myymälöiden varastotilat sijoituivat pihan puolelle lastaussillan yhteyteen, sekä keskiosan alle rakennettuun kellaritilaan. Itäpäätyyn ja pihalle tehtiin porraskatokset Urho Nikanderin vuonna 1947 laatimien piirustusten mukaan. Myymälätilat muutettiin Sakari Kovanen suunnitelmien mukaan vuonna 1971 päiväkotikäyttöön. Julkisivuihin ei vielä tuolloin tehty muutoksia ja päätyjen asunnot säilytettiin asuinkäytössä. Myöhemmin on koko rakennus otettu päiväkotikäyttöön. Rakennuksen ilmettä on merkittävästi muuttanut samassa yhteydessä tehdyt julkisivumuutokset, erityisesti myymäläikkunoiden ja -ovien poistaminen.

Rajakadun Tuen myymälä suunniteltiin Kulutusosuuskuntien keskusliiton rakennusosastolla (KK). 11.4.1947 päivätyistä rakennuslupapiirustuksista ilmenee rakennuksen suunniteltu alkuperäinen tilajako kolmeen erilliseen myymälätilaan ja kahteen asuntoon. Katujulkisivun suuret myymäläikkunat ja ovet, on ryhmitelty julkisivusta hieman ulkonevaksi erkkerikokonaisuudeksi.

Anita ja Kosti Aimio Rajakadun myymälässä. Kuva Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehti nro 21/2009.

Kuusilinnan huonekaluliike

Kauppias Pauli Kuusilinna rakennutti tontille asuin- ja liikerakennuksen. Talon suunnitteli ja toimitti Tehdastalo Oy, ulkoseinät ja välipohjat tehtiin tehtaalla esivalmistamistuista puu-elementeistä. Rakennusmestari Antti Lehtelä toimi vastaavana työjohtajana.

Rajakadun varteen 1940-luvun lopulla rakennettu Kuusilinnan aumakattoinen on selvitysalueen harvoja asuin- ja liikerakennuksia.

Osoitteessa Rajakatu 28 sijaitsevan Kuusilinnan asuin- ja liikerakennuksen on suunnitellut Yrjö Forss Tehdastalo-yhtymän

Kuusilinnan ilmeeltään lähes alkuperäinen säilynyt rakennus on hyvin tunnusomainen Rajakadun katukuvassa. Kuva vuodelta 2020.

Ylemmässä kuvassa Heinosten vuonna 1941 rakentama ja 1950-luvulla leipomokasi laajentama rakennus. Oikealla näkyy Tuen kaupan kulma. Lähde Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehti nro 21/2009. Alemmassa kuvassa rakennus tänä päivänä.

Rajakadun leipomo

Mikkelistä kotoisin olleet Väinö ja Martta Heinonen rakensivat 1941 paikkeilla asuintalon Rajakatu 4:än. 1950-luvun alussa he perustivat kotileipomon taloon tehtyyn laajennukseen. Leipomon yhteydessä oli myös kauppa. Vuonna 1962 leipomon myytiin Aimoille, joilla oli myös toinen myymälä yhdyskulman (Yhdyspankin) talossa ja vuonna 1966 leipomo siirtyi Matti Laaksolle, joka oli aloittanut uransa Aimion leipomon oppipoikana. 1970-luvulla leipomon tilat alkoivat käydä ahtaiksi ja uusi leipomo rakennettiin Rajakadun vastakkaiselle puolelle. Vanha leipomorakennus on nykyään asutokäytössä, ja piharakennuksessa toimii valokuvausliike.

Uudempi leipomorakennus myytiin leipomon lakkauttamisen jälkeen Helsinkiläisen Hankintatukku -liikkeelle. Hankintatukku on myöhemmin laajentanut toimintaansa viereiseen uudis-rakennukseen sekä Käsityöläisenkadun varressa sijainneeseen autoilija Voitto Juutilan entiseen autohalliin.

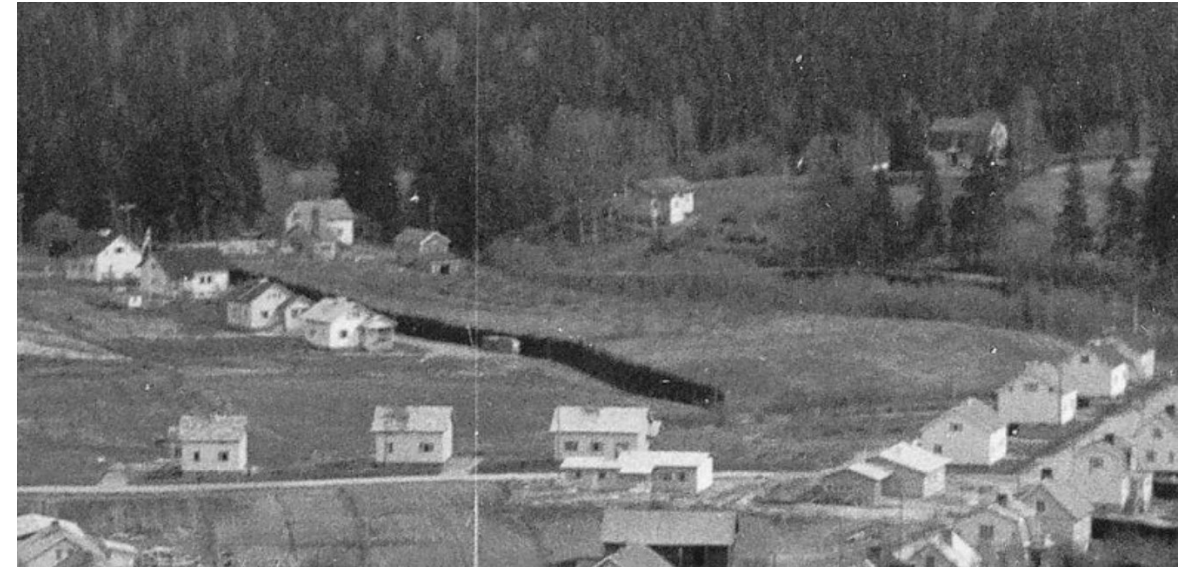
(Lähde Henna Mitrunen, haastattelu ja artikkeli Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehdessä nro 21/2009.)

Äyrästien eteläpuolella toimi ainakin vielä 1960-luvulla kauppapuutarha. Puutarhaa piti 1940-luvulla puutarhuri L. Eriksson (rakennuslupahakemus 1.4.1946). Nykyään paikalla on rivitalokortteli.

Joessa, entisellä myllyn paikalla näkyy Nahkionkosken eli Massakosken vuonna 1924 valmistunut voimala. Sen on omistanut Kymi-Strömberg ja sittemmin 1989 perustettu Nahkionkosken Voimalaitos Ky, jonka toiminta vuonna 2009 lakkasi. Massakoskella on tiettävästi aikanaan ollut myös tanssilava.

Äyrästien kauppapuutarhan aluetta rajaa kuusiaita. Ote Allan Riikosen ilmakuva vuodelta 1962.

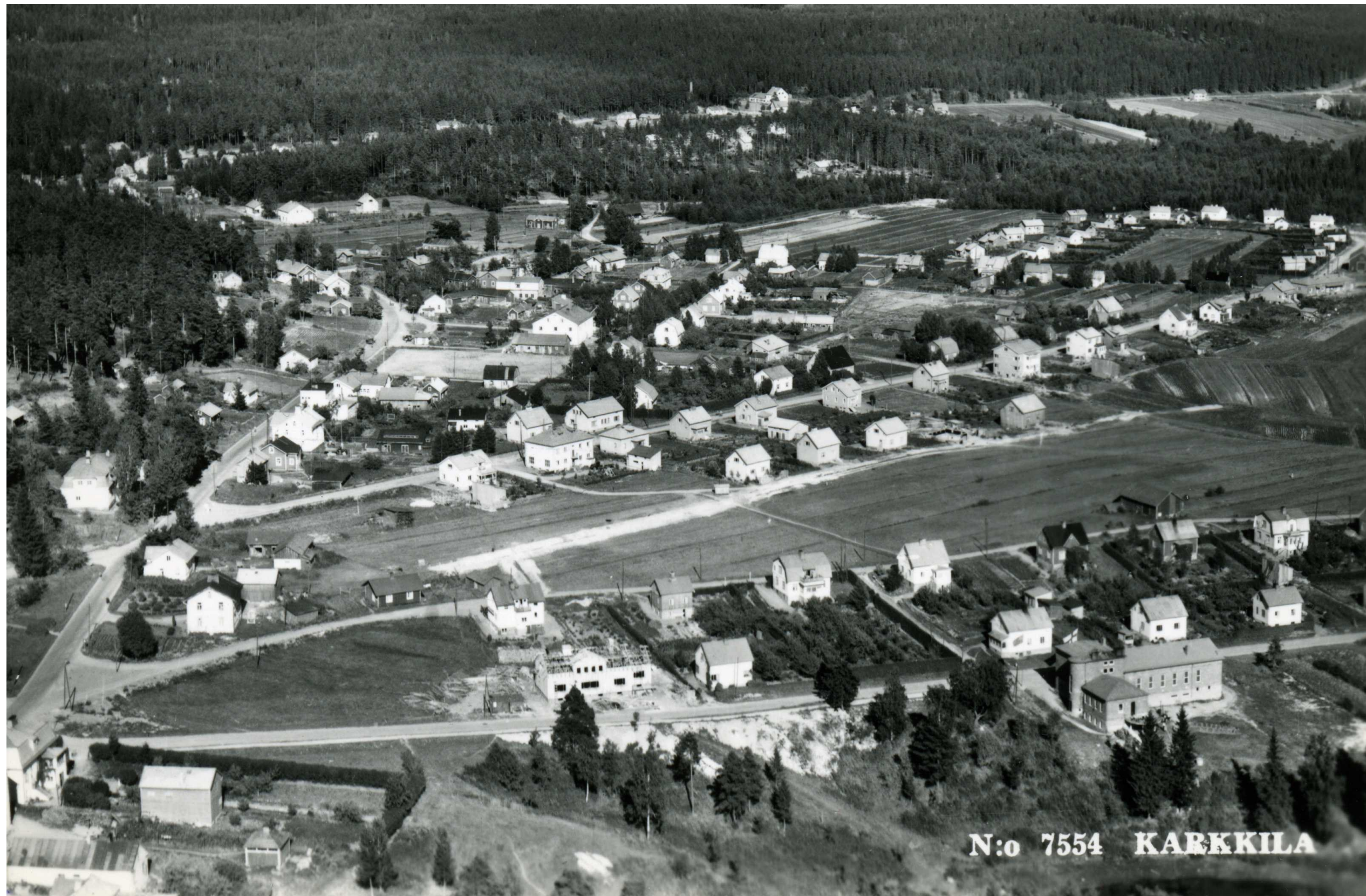
Ennen voimalaitosta Massakoskella toimi Wattolan puuhiomo. Ruukilla oli valtava metsäomaisuus, jonka hyödyntämiseksi Wolter Ramsay perusti vuonna 1894 Nahkion kosken partaalle Wattolan eli Massakosken puuhiomon. Hiomon tuotanto kaupattiin pääasiassa Venäjän paperitehtaille. Lupaavasta alusta huolimatta puuhiomon toiminta jäi melko vaatimattomaksi. Siellä oli parisenkymmentä työntekijää, joista kolmannes oli naisia. Puuhiomon toiminta loppui vuonna 1922. Kuva <https://www.karkkila.fi/ruukkimuseo/historiikki.html>

Massakosken voimalaitos tänä päivänä. (Tämän selvityksen ulkopuolelle jäävää rakennusta ei ole tarkemmin inventoitu)

Alueella on aikanaan ollut Tiilitehdas josta Kannaksen Tiilitehtaanpuisto sai vuoden 1934 kaavassa nimensä. 1960-luvulla tehdas sijaitsi nykyisen Helsingintien pohjoisreunassa nykyisen Mäntylänselän kohdalla. Karkkilan jälleenrakennuskaudella rakennettujen pientalojen kattotiilet olivat tiettävästi pääosin juuri tältä omalta tehtaalta. Ote vuoden 1961 ilmakuva. Maanmittauslaitos.

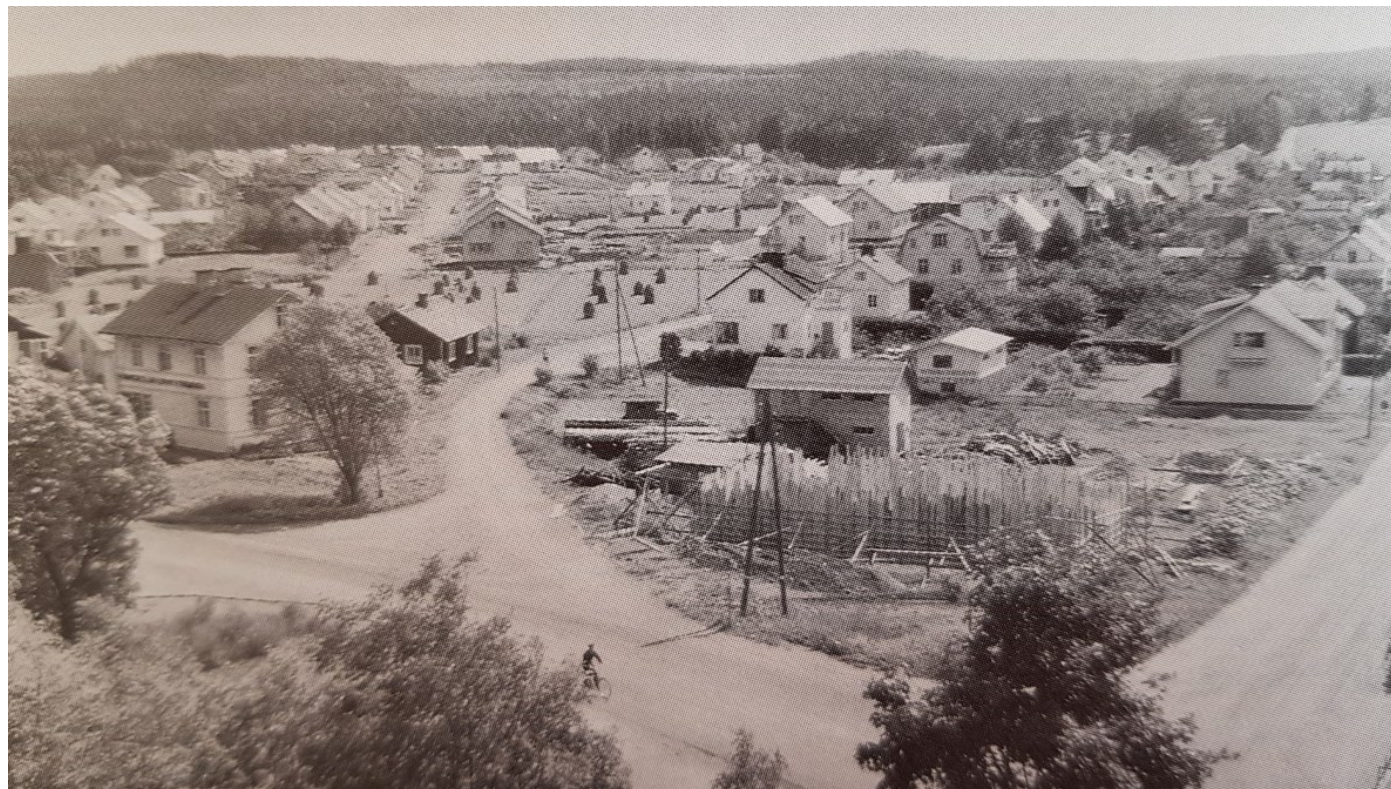
Edustalla Kannaksen alueen 1930-40-lukujen asutusta. Huvilakadun ja Rajakadun välinen alue on vielä viljeltyä peltoa. Taustalla näkyy Korven alue, joka sekin oli tuolloin vielä pääosin viljely- ja metsämaana. Kuvan vasemmassa alareunassa Vihdintien varressa on vuonna 1932 valmistunut työväentalo. Postikortti 1950-luvulta/ Karkkilan museo.

Ote vuoden 1961 ilmakuvasta. Närön lato on edelleen paikallaan. Rakentaminen sen viereiselle peltoalueelle käynnistyi jo seuraavana vuonna. Käsityöläisenkadun eteläreunan talot, kuten myös Lehtolankadun länsireunalla nykyisellä teollisuustontilla sijainneet pientalot, on myöhemmin purettu. Äyrästien eteläreunassa Massakosken voimalaitoksen läheisyydessä on kauppuutarha. Selvitysalueen raja on merkitty valkoisella pisteviivalla. (Maanmittauslaitos)

Taustalla näkyviä Korven , Kannaksen ja Massakosken alueita leimaa asemakaavan jäsentämä säännönmukainen kaupunkirakenne ja yhtenäinen vaaleiden satulakattoisten rakennusten muovaama kaupunkikuva. Säteittäisesti ryhmitetyt kadut ohjaavat liikennettä kaupungin keskustaa kohden. Allan Riikosen ilmakeku vuodelta 1962.

1950-luvulla otettu valokuva Helsingintien, Huvilakadun ja Vihdintien risteyksestä itään. Kohtisuoraan edessä näkyvällä Huvilakadulla muodostavat vaaleat, tyypiltään toistuvat, satulakattoiset jälleenrakennuskauden talot yhtenäistä katukuvaa, kun taas siitä seuraavalla 1930-luvulla rakentuneella Suorakadulla ovat rakennukset kooltaan ja kattomuodoltaan selvästi vaihtelevampia. Kuvan keskellä näkyy niittyalue, jossa heinä on korjattu seipäille kuivumaan. Puistoksi kaavoitetulla kolmionmuotoisella alueella kasvaa nykyään koivuja. Edustalla rakennetaan Kansantaloa. Kuva kirjasta Karkkilan historia. Karkkilan museo.

3.6 Täydennysrakentaminen 1960– ja 1970-luvuilla

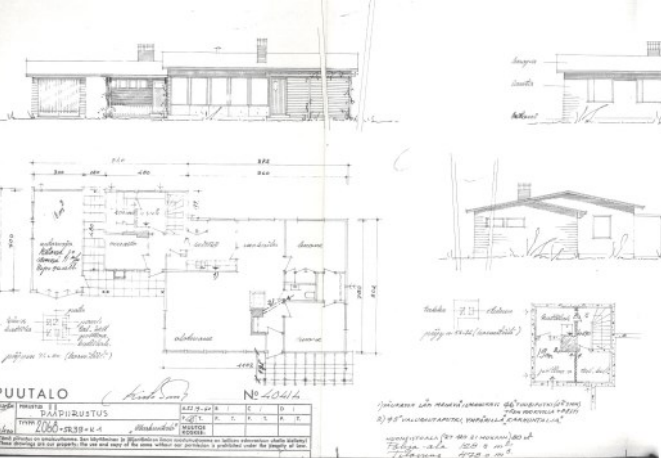
Aikajana 1960-1979	
1961	Hyvinkään- Högfors radalla lopetetaan henkilöliikenne
1967	Hyvinkään- Högfors radalla lopetetaan tavaraliikenne
1969	Kunta ja kauppala yhdistyvät
1964-1970	Asemakaavamuutoksin mahdollistetaan rivitalorakentaminen korttelissa 2, Jokiäyrään puistossa korttelissa 29 sekä korttelissa 28.

Kannaksen alueen 1960– ja 1970-lukujen täydennysrakentaminen kohdistui erityisesti Suorakadun ja Huvilakadun välisen korttelin 14 itäosaan, joka siihen saakka oli säilynyt rakentamattomana peltoalueena. Paikalla ollut Närön lato purettiin uudisrakentamisen alta.

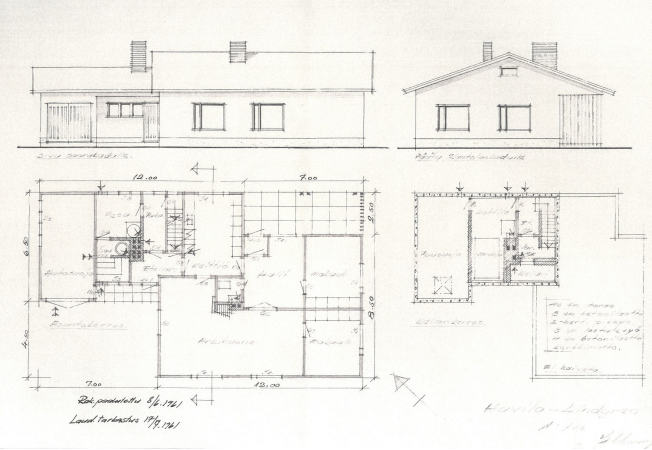
Tälle alueelle rakennettiin yksikerroksisia varustettuja aikaudelleen tyypillisiä pientaloja. Osa näistä oli talotehtaiden tyyppitaloja, osa rakennusmestarien suunnittelemia. Puuverhouksen ohella yleistyi julkisivumateriaalinen punainen, keltainen tai kirjava tiili. Kadun suuntaan avautuviin asuinrakennuksiin integroidut autotallit ajoteineen muodostavat uuden katukuvassa korostuvan elementin. 1– kerroksiset rakennukset levittäytyvät alueen vanhempia rakennuksia laajemmin tontille muodostaen muuri- maista rakennetta. Uutta ilmettä loi myös yleistynä tasakatto, johon usein liittyi korkea korostuva räystäslinja.

Oman linjakkaan kokonaisuuden muodostaa Huvilakadun länsipäähän puiston reunaan vuonna 1964 valmistunut Puutalo Oy:n viiden kytketyn 1- kerroksisen tyyppitalon rakennusryhmä. Rakennusluvan hakijoina, ja oletettavasti myös ensimmäisinä asukkaina, olivat sosiaalipäällikkö Erkki Mattsson, piirtäjä Into Laitio, piirtäjä Yrjö Linguan, kirjanpitäjä Nils Karlsson ja teknikko Kalevi Aavakungas. Puutalo Oy:n talotehtaalla tyyppitaloina esivalmistetut talot pystytti Rakennusliike Oskari Virtanen.

Suorakadun kaakkoispäähän, maisemassa komeasti sijoittuvalle jokitöyräälle rakennettiin 1960-luvulla kaksi matalaa rivitaloa. Äyrästien eteläreunaan, entiselle kauppapuutarhan tontille valmistui vuonna 1971 1– kerroksinen pohjaltaan porrastuva rivitalo.

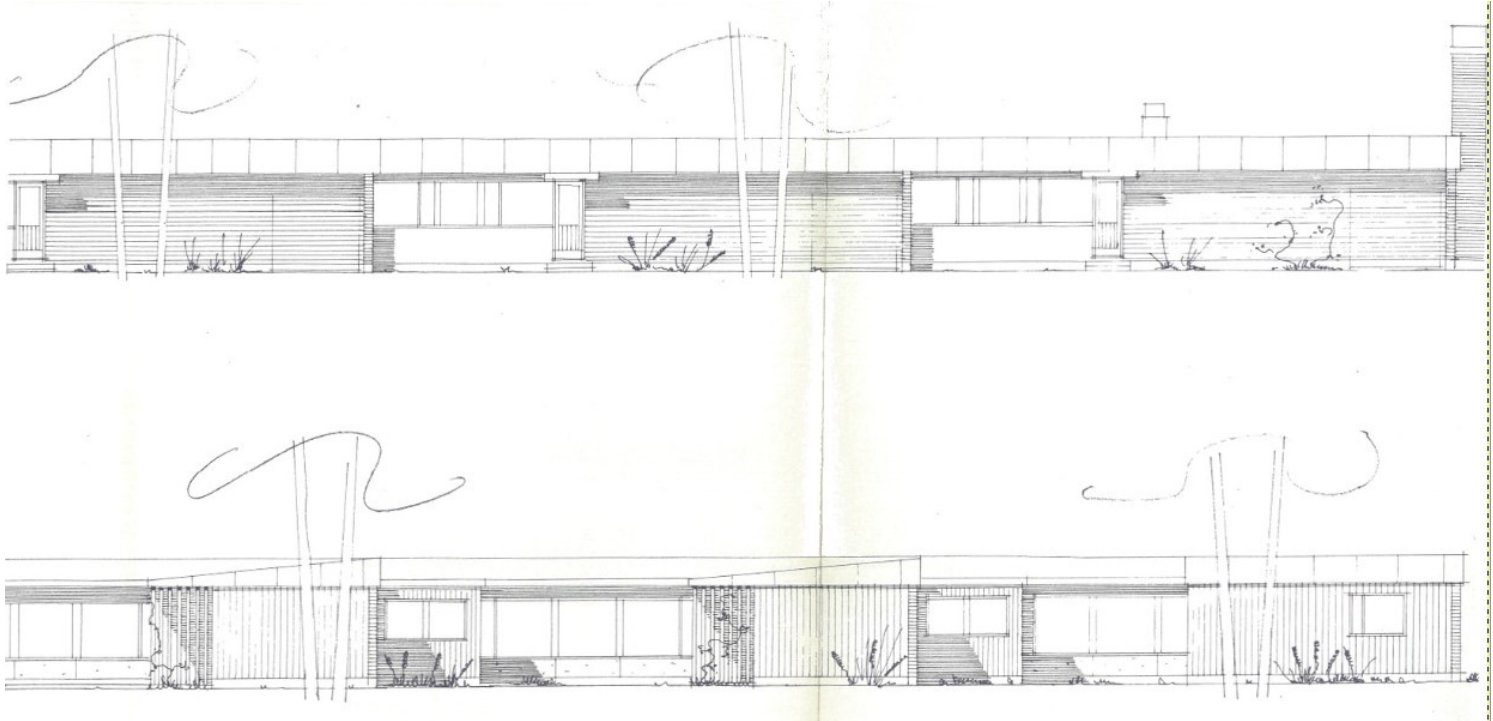

Leipuri Gösta Suomisen Huvilakadulle vuonna 1967 rakennuttama talo on Puutalo Oy:n tyyppitalo Markuntalo, 1967.

1962 valmistunut, maatalousteknikko Mauno Lindgrenin Suorakatu 9 talon suunnitteli rakennusmestari Into Kunnas. Talo muistuttaa paljolti Puutalo Oy:n tyyppitaloja.

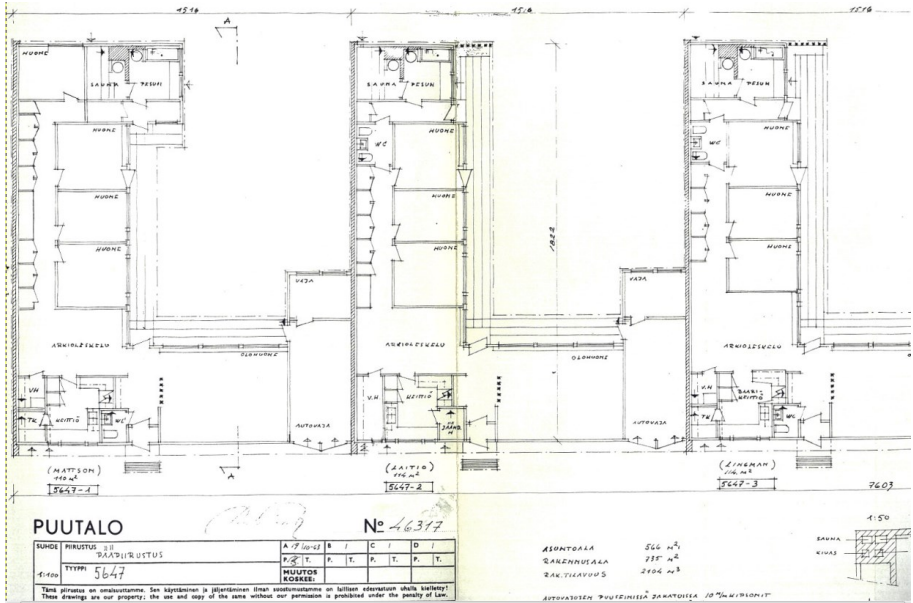

Ote Huvilakatu 33-37 pääpiirustuksista.

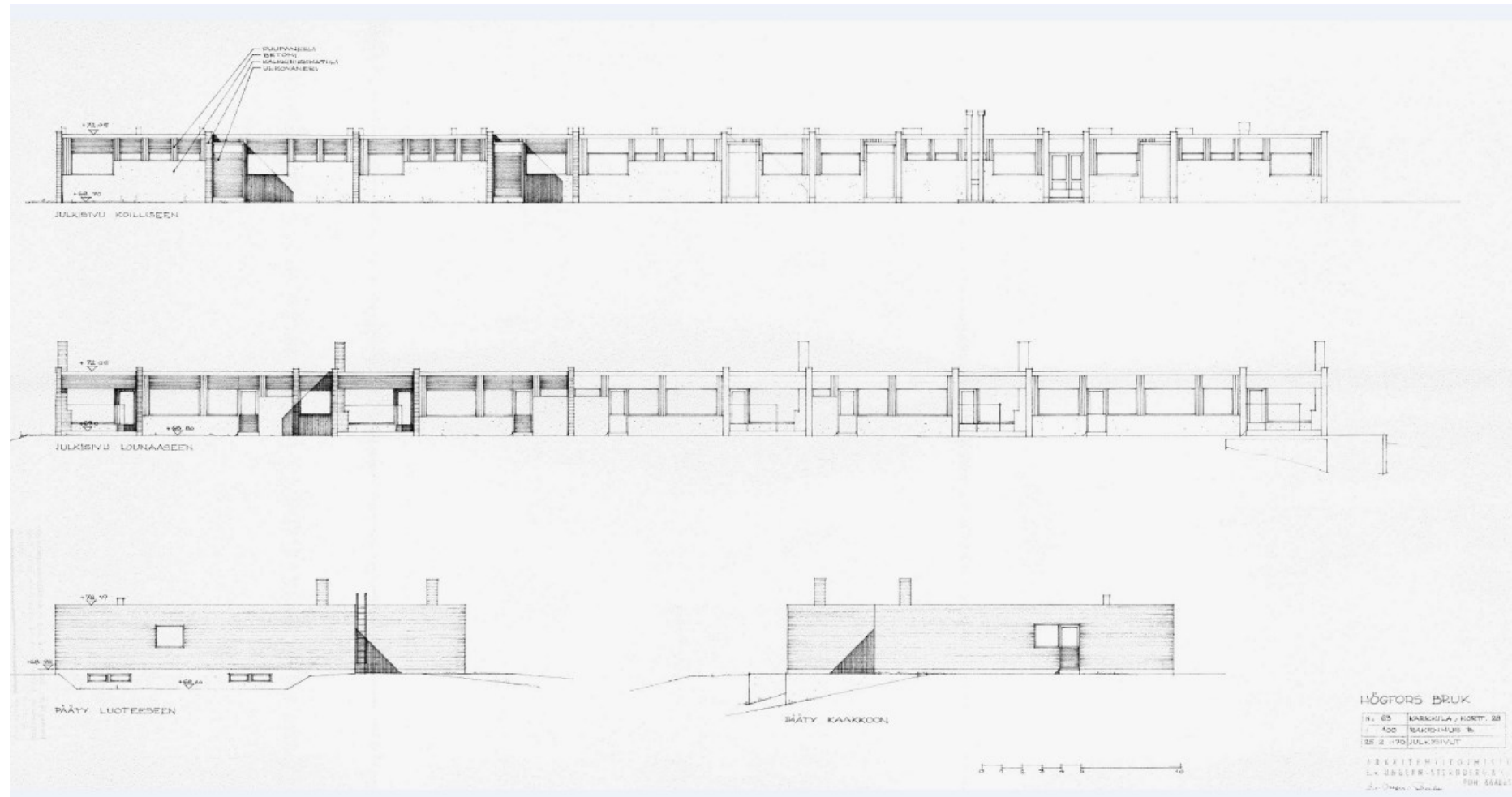
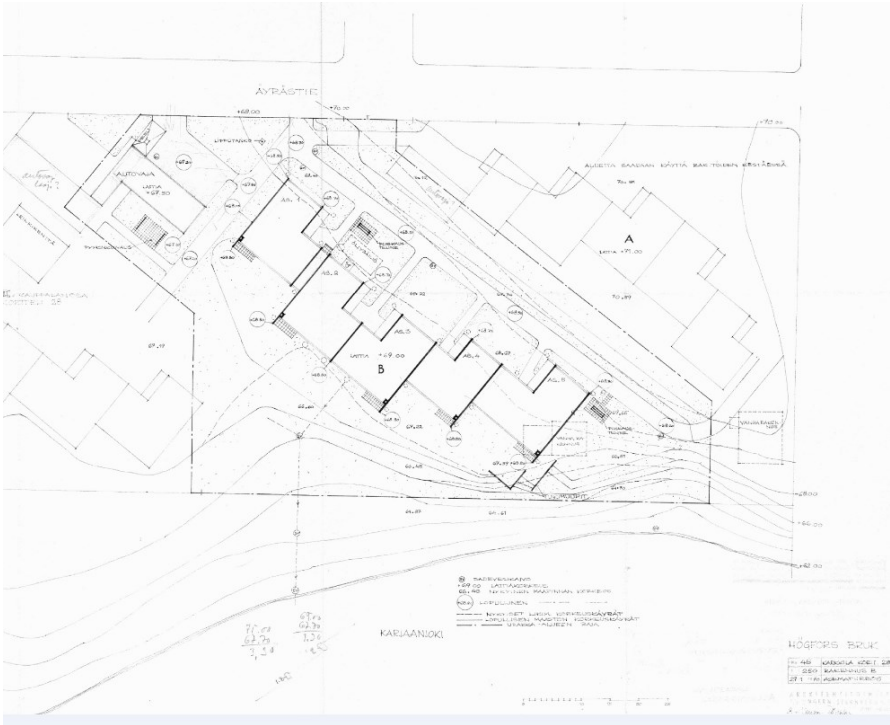
Huvilakatu 33-37:ssä on Puutalon tyyppitaloista koostuva, vuonna 1964 valmistunut viiden asunnon rivitalomainen kokonaisuus. Pohjaltaan L- muotoisia asuntoja erottavat julkisivusta ulkonevat punatiiliset palomuurit. Myös autotallit on integroitu rakennusmasa- saan. Kadun puoleisessa julkisivussa on valkoinen limilautavuoraus ja ikkunaan liittyy nau- hamaista ilmettä korostavat pystypaneelivuoratut tehostepinnat. Ulko-oven edustalla on pieni lippa-katos. Kattona on loiva pihalle kallistuva pulpettikatto, johon liittyy kadun puo- lella korkea levyverhoiltu otsapinta. Horisontaaliselle jäsentelylle antaa vastapainoa ra- kennuksen itäpäädyssä kohoava lämpökeskuksen punatiilinen savupiippu. Punatiiliverhoil- tuun itäpäätyyn liittyy pihaa rajaava tiilimuuri.

Suorakadun päähän jyrkästi nousevalle jokitörmälle raken- nettiin vuonna 1966 kaksi 1- kerroksista pulpettikattoista rivitaloa.

Kantolankatu 10:n tasakattoinen tiili- verhoiltu pientalo on hyvin säilyttänyt aikakaudelleen tyy- pilliset pelkistetyt piirteensä.

Äyrästien eteläreunan kortteliin 28 valmistui vuonna 1971 porrastuvasta rakennusmas-
sasta muodostuva, alkujaan tasakattainen rivitalo. Talon suunnitteli arkkitehti Erich von
Ungern- Sternberg, joka myös laati alueen 1970 vahvistuneen asemakaavamuutoksen.
Asuntoja erottavat julkisivusta ulkonevat palomuurit muodostavat julkisivuaiheen. Ikku-
nat on ryhmitelty nauha- ja kenttämaisiksi kokonaisuuksiksi. Japanilaisvaikuteista il-
mettä luo julkisivujen harmaa ja valkoinen pääsävy, sekä punainen ja musta tehostesävy.
Rakennuksiin myöhemmin tehtyt pulpettikatot ovat muuttaneet alkuperäistä ilmettä.

3.7 Täydennysrakentaminen 1980-luvulla ja sen jälkeen

- Aikajana 1980-luvun jälkeen**
- 1986 Kortteleita 3,4,65, 7,9 ja 30 koskeva Lastenpuiston asemakaavamuutos vahvistetaan. Uusi kaava mahdollistaa kerrostalo, liike– ja teollisuusrakentamista alueella.
- 1987 Korttelin 28 asemakaavamuutos vahvistetaan.
- 2012 Korvenkadun kaaren sisäosia koskeva asemakaavamuutos vahvistetaan ja korttelialueet suojellaan aluemerkinnoin.

Kannaksen alueen 1980-luvun ja sen jälkeinen täydennysrakentaminen 1980-luvulla ja sen jälkeen pohjautuu kaavamuutoksiin, jotka ovat mahdollistaneet aiempaa tehokkaampaa rakentamista.

Alueen pohjoisosaan, Rajakadun pohjoispuolelle ja Käsityöläisenkadun varteen on vuonna 1986 vahvistettu asemakaavamuutos, joka on mahdollistanut kerrostalojen rakentamisen alueelle. Osa alueesta on toteutunut, mutta osa on vielä toteutumatta. Uusi kerros– ja rivitalorakentaminen poikkeaa mittakaavaltaan ja ilmeeltään vanhasta rakenteesta.

Äyrästien eteläpuoliseen kortteliin 28 laadittu 1987 vahvistettu asemakaavamuutos mahdollisti alueen täydennysrakentamisen rivitaloilla.

Äyrästie 6 1980-luvun rivitalo.

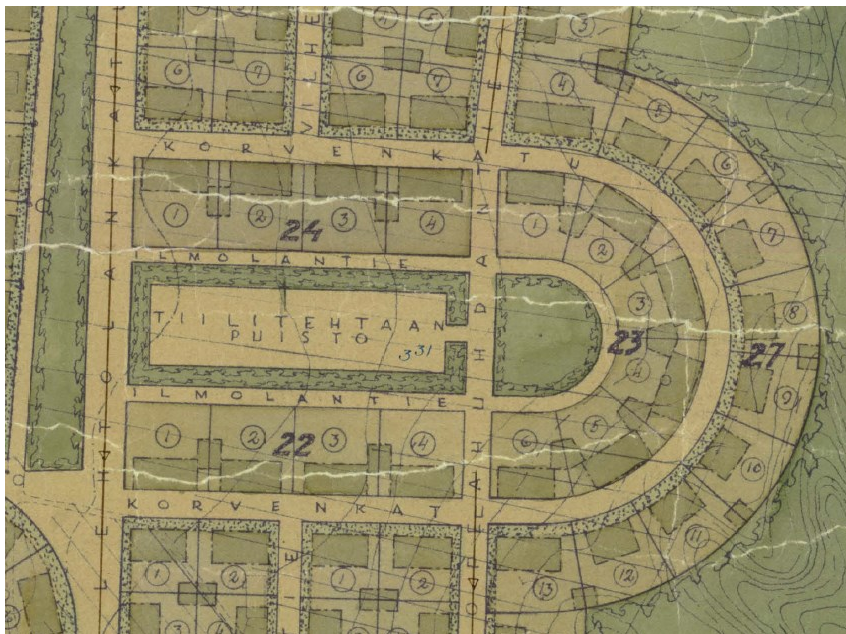
Käsityöläisenkadun eteläreunaan 1980-luvulla rakennetut kaksi kolmikerroksista kerrostaloa poikkeavat mittakaavaltaan ja tyypiltään alueen vanhasta rakennuskannasta..

Rajakatu 11-13 kaksikerroksinen rivitalo rakennettiin 2010-luvulla.

3.8 Pihat ja puutarhat

Alueen pientalojen pihat ovat yleensä hyvin säilyttäneet perinteisen vehreän ja puutarhamaisena hoidetun ilmeensä. Pihoja rajaavat edelleen leikatut pensasaidat, yleensä orapihlaja-aidat, jotka kesäaikaan paljolti peittävät näkymiä pihoihin. Osaa pihoista, mm Suorakadun varressa rajaavat peittävät tiheät kuusiaidat. Rakenteellisia aitoja ei alueella ole. Alueelle tunnusomaisia ovat pensasaitojen lisäksi myös useimmissa pihoissa säilyneet kauniit vanhat omenapuut. Näitä on toisinaan yksittäisinä puina, mutta useinmiten pihaa jäsentävinä suurempina ryhminä. Lisäksi on pihapuina yleisimmin koivuja ja kuusia, mutta myös mm. katajia ja tuomea. Pihoihin ja katukuvaan tuo vehreyttä myös perinteiset syreenit, erilaiset marjapensaات ja perennat. Varsinaisten puutarhaviljelmien määrä on vähentynyt ja osassa pihoja nämä ovat korvaantunut leikatuilla nurmialueilla. Liikennealueet pihoissa ovat yleensä säilyneet sorapintaisia ja kooltaan rajattuina. Alueelle vieraita kovapintaisia päällysteitä ei juurikaan esiinny.

Vuoden 1953 ilmakuvastä ilmenee miten Korvenkadun ruotsalaistalot piha-piireineen istutettiin täsmällistä ja säännönmukaista jäsentelyä noudattaen. Rakentamisen yhteydessä kauppala istutti pihojen ympärille pensasaidat. Sotien aiheuttamasta elintarvikepulasta johtuen pyrittiin piha-alueiden viljelyala maksimoimaan. Rakennukset sijoitettiin asemakaavasta poiketen vinosti katuun nähden. Tällainen uudenlainen avoin korttelirakenne luo paremmin yksityisyyttä tiiviissä rakenteessa. Lisäksi vinottaisella sijoittelulla rakennuksista avautuu pitkiä näkymiä naapurirakennusten ohi ja katutila säilyy valoisana. Tiilitehtaanpuisto on vielä peltoalueena, mutta sen reunoille on jo istutettu suojaavat puurivit. Toteutusta voi verrata yllä olevaan otteeseen vuoden 1934 asemakaavasta. Kuva Maanmittauslaitos.

Vuoden 1953 ilmakuvastä ilmenee miten Rajakadun 8ylempi katu) ja Huvila-kadun (alempi katu) varren kaikki rakennetut tontit on kauttaaltaan istutettu puutarhakasvein. Istutukset sijoittuvat hyvin täsmällisinä riveinä. Tontin viljelyala on maksimoitu ryhmittämällä talousrakennukset tontin reunaan. Kuva Maanmittauslaitos.

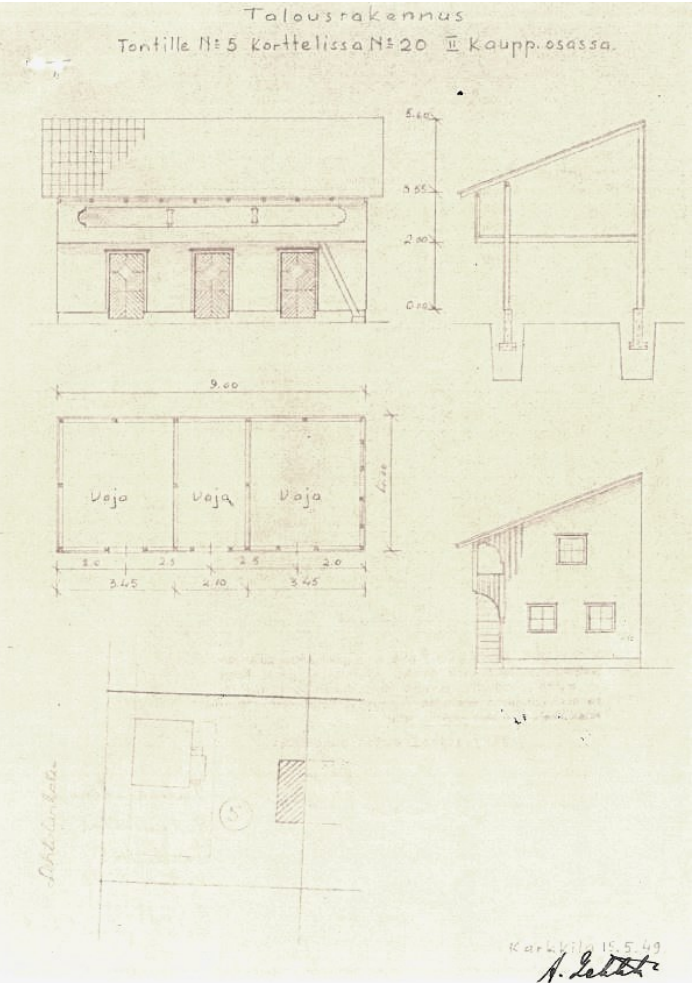

Myös Vihdintien ja Suorakadun jo 1930-luvulla rakennetut tontit on istutettu samalla täsmällisyydellä ja tehokkuudella. Ote vuoden 1953 ilmakuvastä Kuva Maanmittauslaitos.

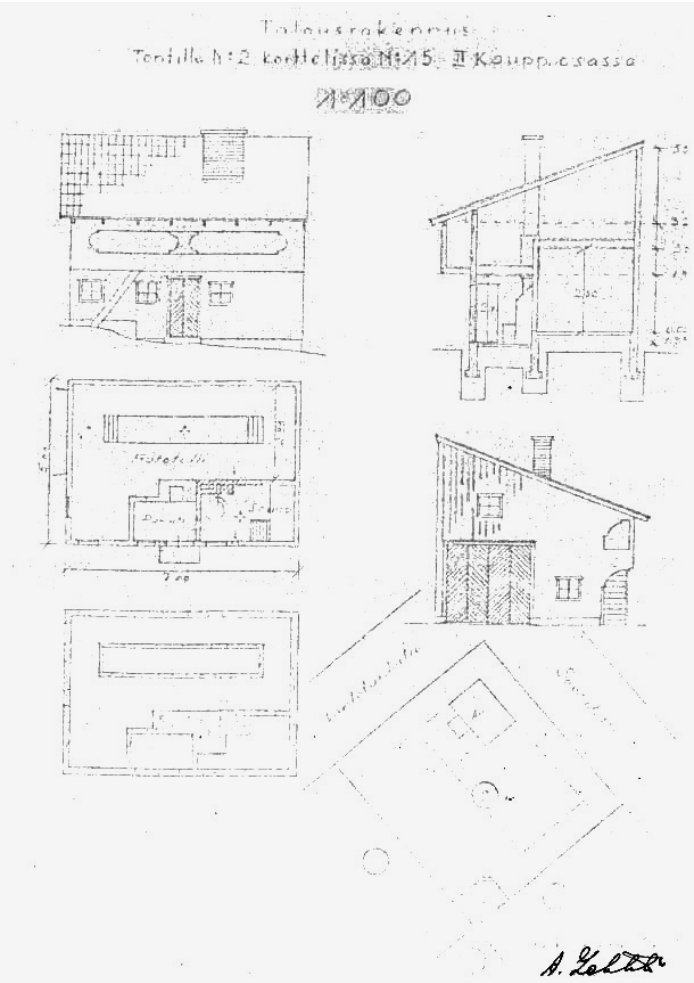
3.9 Piharakennukset

Alkuperäisen asemakaavan mukaan piharakennukset tuli sijoittaa pihan perälle, jossa ne rakennettiin kiinni naapuri-tonttien piharakennuksiin. Tästä syystä rakennukset tehtiin pulpettikattoisina. Näin säilyi mahdollisimman suuri osa pihasta hyötykäytössä. Vanhojen ilmakuvien ja karttojen perusteella rakennettiin piharakennuksia hyvin vaihtelevasti, eikä näitä toteutettu kaikkiin pihoihin.. Lähes kaikissa taloissa on kellarikerros, johon aputiloja saatettiin si-joittoa, jolloin voi päätellä ettei tarvetta erilliselle piharakennukselle, pihasaunalle tai juureskellarille välttämättä ollut.

Karkkilassa erityisenä jälleenrakennuskauden piharakennustyyppinä esiintyy rankarakenteinen luhtiaitta. Tätä aitta-tyyppiä on ainakin Kannaksen ja Massakosken sekä Polarin alueilla. Aittoja on säilynyt yksittäisillä tonteilla Suoraka-dun ja Rajakadun varsilla, lisäksi on Lehtolankadulla ja Torpantiellä tosiinsa kiinni rakennetut luhtiaitat. Lehtolanka-dun aitta on kolmiosainen ja alkujaan vajatiloiksi suunniteltu. Suorakadun aittaan sijoitettiin jo alkujaan sekä auto-talli että sauna. Näihin rakennusmestari Antti Lehtelän suunnittelemiin aittoihin liittyy sekä yhteisiä piirteitä että yksilöllisiä ratkaisuja sekä tilajaossa että yksityiskohdissa. Säilyneet aitat ovat pystyrimavuorattuja ja keltaiseksi tai punaiseksi maalattuja, katteena on alkujaan ollut sementtitiili tai huopa. Päädyissä on neliönmuotoisia vapaasti si-joitettuja ikkunoita, luhtiin liittyy vaihtelevia koristeellisia yksityiskohtia.

Rakennusmestari Antti Lehtelän Lehtolankadulle suun-nitlema luhtiaitta. Ote pääpiirustuksista 1949.

Lehtelän Suorakadulle suunnittelemaan aittaan sijoitettiin mm sauna sekä autotalli. Ote pääpiirustuksista 1948.

Lehtolankatu 5 - Torpantie 6

Suorakatu 8

Rajakatu 12

Vieressä kuvattujen luhtiaittojen ohella on pihoissa säilynyt yksittäisiä vanhempia talousrakennuksia, joista komea esimerkki löytyy Käsityöläisenkatu 9 osoitteesta. Korkea pulpettikattoinen aitta rajaa ja suojaa pihaa ja muodostaa perinteistä tunnelmaa vahvistavan parin päärakennukselle. Myös mm Lehtolankatu 12 pihassa on säilynyt vanhempi pulpettikattoinen piharakennus, joka kauniisti rajaa pihaa päiväkodin pihan suuntaan.

Alueella on yksittäisiä 1950-luvun satula- tai pulpettikattoisia autotalleja jotka yleensä ovat koonsa puolesta niin pieniä etteivät ne enää sovellu alkuperäiseen käyttöönsä. Uusia talousrakennuksia, autotalleja tai autokatoksia on alueella varsin vähän.

Käsityöläisenkatu 9 tontin takareunalla on säilynyt vanhempi kookas pulpettikattoinen talousrakennus.

Korvenkadun varren lahjatalokortteleissa on säilynyt yksittäisiä vanhempia autotalleja.

Lehtolankatu 12 on tontin reunaan kiinni rakennettu pulpettikattoinen autotalli.

Vihdintie 11 on päärakennuksen sävyyn maalattu vanhempi satulakattoinen talousrakennus.

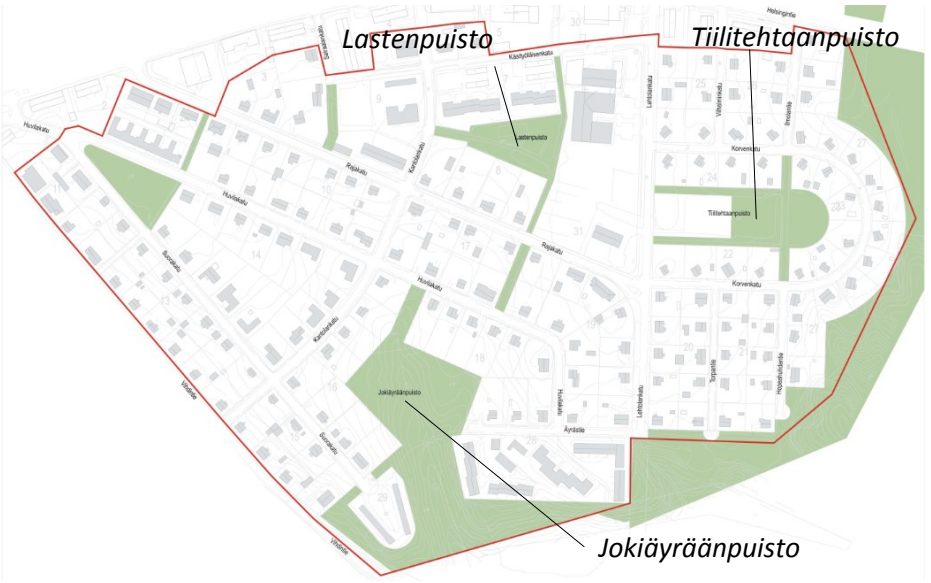

Vuoden 2020 keväällä kuvatuissa ilmakuvissa korostuu alueelle ominainen hyvin vihreä yleisilme, pihoja rajaavat pensasaidat sekä kukkivat omenapuut.

Kuvat © Röni-kuva Oy 2020/ Karkkilan kaupunki

3.10 Puistot ja puistoraitit

Puistoilla ja puistokatu­jen sommitelmilla oli merkittävä rooli kauppalan alkuperäisessä asemakaavassa. Näillä korostettiin laajan pientalovaltaisen kaupunkirakenteen hierarkiaa ja kohokohtia. Alkuperäisiä puistosuunnitelmia ei ole löytynyt ja tieto alueiden istutuksista on siten jäänyt il­makua­analyysien varaan. Sen perusteella voi todeta että Kannaksen ja Massakosken alueiden puistot alkuun säilytettiin viljely– ja niittyalueina ja muutettiin vasta hiljalleen puistokäyttöön. Tiilitehtaanpuistoon rakennettiin 1950-luvulla leikkialue ja urheilukenttä, jonka reunaan istutettiin puurivit. Suorakadun päätyyn kaavoitettu puistoalue muutettiin 1960-luvun kaavamuutoksella tonttialueeksi. Vuoden 1986 kaavamuutoksella muodostui nykyinen Lastenpuisto, johon on toteutettu leikkipuisto. Lisäksi on alueen länsiosassa koivuja kasvava kolmionmuotoinen puistoalue, ja Karjaanjoelta alueen keskiosaan yltävä tunnemaltaan erityinen Äyräspuisto. Rakennettujen puisto– ja leikkialueiden ohella on alueen halki kulkevilla puisto– ja kevyen liikenteen raiteilla sekä ympäröivillä puistoalueilla tärkeä merkitys sekä kaupunkikuvan ja identiteetin, että virkistyksen ja liikkumisen kannalta. Alueen eteläpuolella virtaa maisemallisesti komea ja virkistysalueena elämyksellinen Karjaanjoki jyrkkine rantatöyräineen. Joelle on useita kulkureittejä sekä alueen sisältä, sisäisiä puistoalueita pitkin, että reunoilta.

Tiilitehtaan puistossa on erityinen puoliympyrän muotoinen leikkipuisto ja urheilukenttä. Näiden välistä kulkee puukujanteen reunustama puistoraitti.

Huvilakadun ja Suorakadun välisessä puistossa kasvaa koivuja.

Rajakadulta Huvilakadulle johtava puistoraitti.

Tiilitehtaanpuistossa on edelleen pelikenttä. Alueen länsireunaan on asemakaavassa merkitty Y-tontti.

Lastenpuistoon johtava pensaiden reunustama puistotie.

Karjaanjoen rannoilla on erämaaluonnon tunnelmaa.

Pientalotonttien välissä on hyvin vehreä laaksomainen Jokiäyräänpuisto.

Huvilakadun, Suorakadun ja Äyrästien asutuksen välissä on maisemallisesti komea ja elämyksellinen Jokiäyräänpuisto joka etelässä jatkuu Karjaanjoelle.

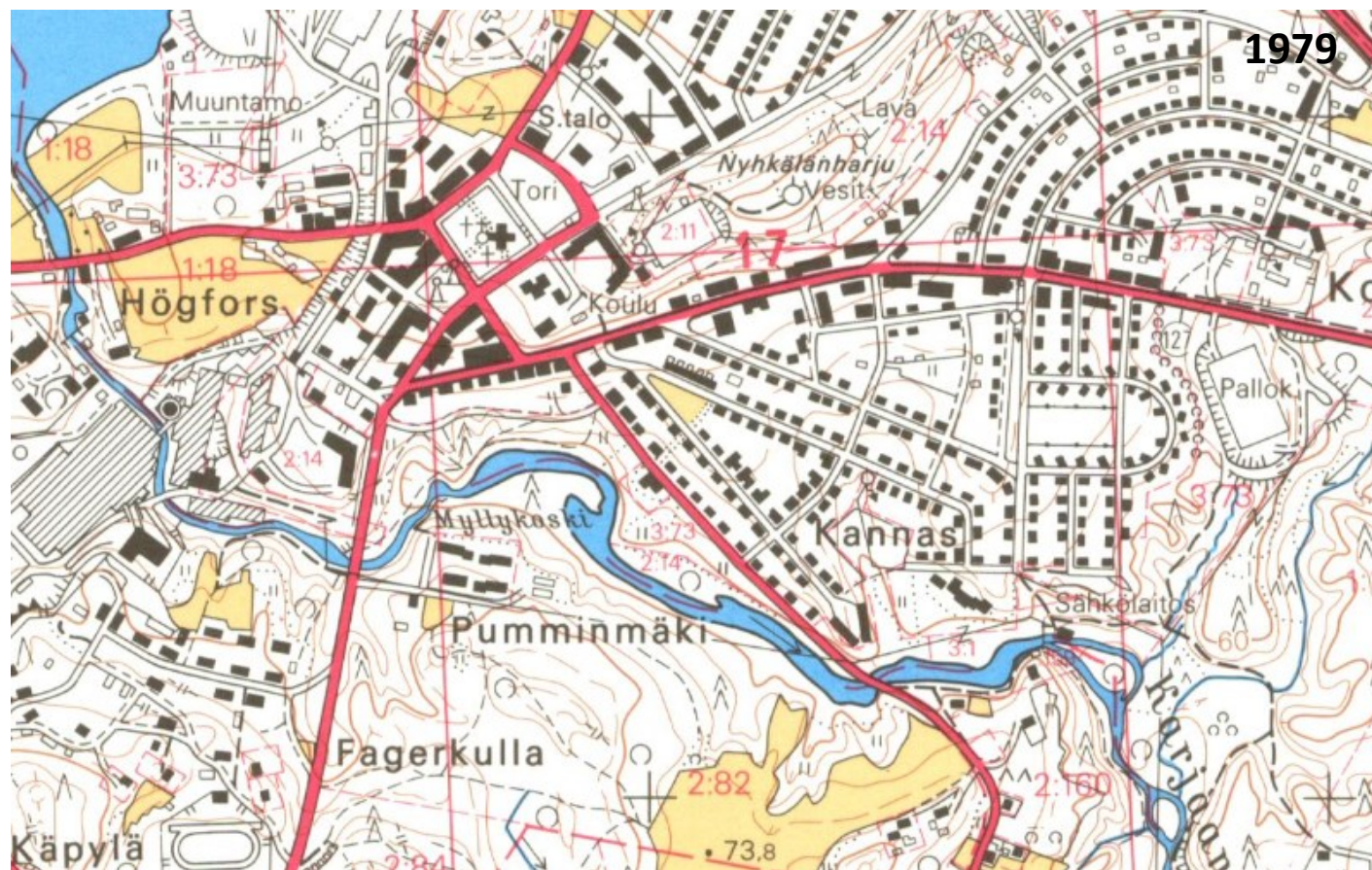
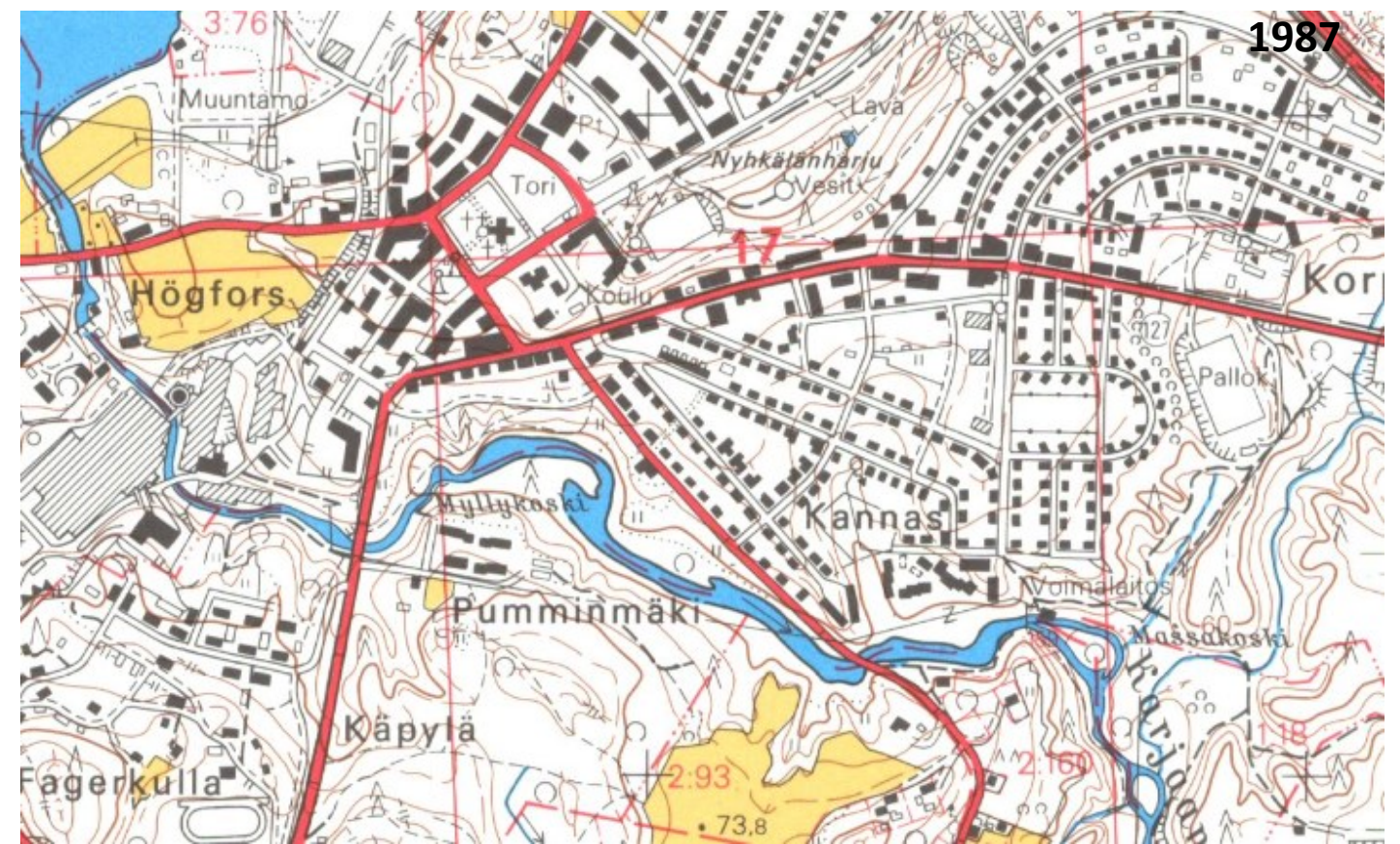
Huvilakadun reunassa, Jokiäyräänpuistossa säilynyt vanha muuntaja on maisemassa tunnusomainen.

Talvinen näkymä Jokiäyräänpuistosta. Puiston halki laskee purouoma Karjaanjoelle.

Huvilakadun ja Suorakadun välissä on koivuja kasvava puistoalue.

3.11 Rakennuskannan kehitys 1950-luvulta tähän päivään

4. Kannaksen ja Massakosken alue tänään

4.1 Kaupunkirakenne ja rakennukset

Kannaksen alue on Karkkilan kauppalan 1930-luvulla vahvistuneen asemakaavan mukaisesti, pääosin jälleenrakennuskaudella rakentunut vehreä ja ilmeeltään yhtenäinen pientaloalue. Vanhinta rakennuskantaa edustavat yksittäiset 1920-luvun rakennukset alueen pohjoisosassa. Näistä merkittävän maamerkinomainen rakennus on Kantolankadun varressa sijaitseva kookas Peromaan liike- ja asuinrakennus. Rajakadun pohjoispuolisella alueella on ollut enemmänkin vanhempaa rakennuskantaa, joka 1986 vahvistuneen asemakaavamuutoksen jälkeen on korvaantunut tehokkaammilla rivi- ja kerrostaloilla sekä Lehtolankadun länsireunan teollisuusrakennuksin.

Vihdintien ja Suorakadun väliset korttelialueet on 1930-luvulla rakennettu huvilamaisin pientaloin, joihin liittyi vehreät pensasaitojen rajaamat pihat. Nämä rakennukset piha-alueineen muodostavat vehreän ja ilmeikkään aikakautensa pientalorakentamista edustavan kokonaisuuden. Satula- ja taitekattoiset yksilöllisesti suunnitellut talot on asemakaavan mukaan sijoitettu kadun suuntaisesti katulinjaa seuraavina suorina riveinä.

Valtaosa alueesta on rakentunut 1940- ja 1950-luvuilla jälleenrakennuskaudelle tyypillisin 1½-kerroksisin satulakattoisin pientaloin. Rakennukset sijoittuvat 1930-luvun asemakaavaa noudattaen suorina riveinä, joita erottaa kadusta viherkaistaleet. Rakennukset sijoittuvat pääsääntöisesti kadun suuntaisesti, ainoastaan pienellä osalla Huvilakatua sekä Korvenkadun varressa on sijoittelu toisenlainen. Korvenkadun ympäristö muodostaa erityisen kokonaisuuden sekä kaupunkirakenteen että rakennustypologian puolesta. Hevosenkengän muotoon kaartuvan Korvenkadun varressa on yhtenäinen ryhmä 1940 rakennettuja ruotsalaisia lahjataloja sekä 1942-1943 rakennettuja Puutalo Oy:n tyypitaloja. Rakennukset on muusta alueesta poiketen sijoitettu vinottain kaartuvaan katulinjaan nähden. Alueen keskiosassa on Tiilitehtaanpuisto jossa on urheilukenttä ja leikkialue. Sommitelmaan liittyy Korvenkadulta etelään ja pohjoiseen haarautuvat jälleenrakennuskaudella rakentuneet pistokadut.

Tontteja ja katuja reunustavat leikatut pensasaidat, jotka paikoin ovat hyvinkin tiheitä ja näkymiä sulkevia. Osalla pihvoja on sisäänajotien kohdalla teräsportit. Pihat ovat vehreitä ja niillä on säilynyt runsaasti vanhaa puutarhakasvillisuutta, mm kauniita vanhoja omenapuita. Pihvoilla on lisäksi erilaisia pihapuita, joista ovat katukuvaan vaikuttavia maisemapuita.

Kadut ovat pääsääntöisesti suoria, erityisen pitkiä näkymiä avautuu Vihdintietä, Suorakatua, Huvilakatua ja Rajakatua pitkin, kun taas kaartuvan Korvenkadun näkymät ovat lyhyitä ja alati vaihtelevia. Suuri osa kaduista on edelleen hiekkapintaisia, ainoastaan Vihdintie, Rajakatu ja Lehtolankatu on asfaltoitu, ja näiden toisessa reunassa on jalkakäytävät. Muualla jalkakäytäviä ei ole.

Uudempaa rakennuskantaa alueella on vähäisesti. Oman pienen kokonaisuuden muodostaa korttelin 14 itäinen osa, joka rakentui muuta aluetta myöhemmin 1960- ja 1970-luvuilla. Alueella on 1-kerroksisia loivalla pulpetti tai satulakaton, tai tasakaton varustettuja aikakaudelleen tyypillisiä erillispientaloja. Alueelle johdattelee Huvilakadun länsipäässä puiston reunalla linjakas 1960-luvulla rakennettu kytkeytyvien pientalojen rivitalomainen kokonaisuus. Alueen eteläosassa joen tuntumassa on kakaksi 1960-1980-luvuilla rakentunutta rivitalotyhmiä. Merkittävää ja myös poikkeuksellista on, että alueen vanha rakennuskanta on lähes kauttaaltaan säilynyt, eikä uusia erillispientaloja ole rakennettu 1970-luvun jälkeen.

Rakennusten valmistumisvuosi. Lähteenä on ollut rakennus- ja huoneistorekisteri, johon inventoinnin 2021 perusteella on tehty yksittäisiä korjauksia.

Tyypitalot

Kerrosluku

- Tyypitalot
- Ruotsin lahjatalo, tyyppi 3
 - Ruotsin lahjatalo, oletettu tyyppi 2
 - Puutalo Oy, tyypitalo Högfors 1942-1943
 - Muu jälleenrakennuskauden tyypitalo
 - Puutalo Oy:n 1960-luvun tyypitalo

Inventoinnin yhteydessä ilmenneet tyypitalot ja niistä muodostuvat kokonaisuudet on esitetty kaaviossa. Pääosa alueen rakennuksista on jälleenrakennuskauden tyypitalovaikutteisia pientaloja joita leimaa yhtenäinen ilme. Selvityksen yhteydessä on kuitenkin tarkistettu ja löytynyt vain osa alueen alkuperäisistä rakennusluvista, eikä kaavio siten ole täysin kattava.

Alueella vallitseva talotyyppi on jälleenrakennuskauden 1½ -1 2/3 - kerroksinen pohjaltaan lähes neliömäinen satulakattoinen asuinrakennus. Alueen itäosassa Korvenkadun varressa sijaitsevat 1– kerroksiset satulakattoiset pientalot eivät hahmoltaan juurikaan poikkea näistä. 1920– ja 1930-luvun rakennukset ovat pääsääntöisesti 1½ kerroksisia ja niihin liittyy yleensä hieman jyrkempi satulakatto tai taitekatto. 1960– ja 1970-luvun rakennukset ovat näistä poikkeavia selvästi matalampia ja 1– kerroksisia ja niihin liittyy joko matala satulakatto, pulpettikatto tai tasakatto. Alueen uudistuneessa pohjoisosassa on mittakaavaltaan poikkeavia korkeampia II–III kerroksisia rakennuksia.

Säilyneisyys

Inventointityön yhteydessä on arvioitu alueen vanhemman, ennen 1980 rakennetun rakennuskannan alkuperäisen ilmeen säilyneisyyttä. Arvio on tehty silmämääräisenä asiantuntija-arviona, jossa muutoksia on verrattu kyseisen rakennustyyppin yleisiin ominaispiirteisiin, ja miten kaupunkikuvassa korostuvat muutokset ovat niihin vaikuttaneet. Alueen asuinrakennukset ovat pääsääntöisesti hahmoltaan alkuperäisinä tai lähes alkuperäisenä säilyneitä, mutta useiden rakennusten ilmettä on muuttanut julkisivukorjausten yhteydessä tehdyt materiaalia, värisävyä ja yksityiskohtia kuten listoituksia koskevat muutokset. Usein nämä muutokset on mahdollista osittain tai kokonaan palauttaa tulevilla korjauksissa.

Alueen pohjoisosaan 1920-luvulla rakennetuista pientaloista on vain osa säilynyt, mutta sen jälkeen 1930-luvulta alkaen rakennettu rakennuskanta on lähes kokonaan säilynyt. Muulla alueella ainoastaan aivan yksittäisiä rakennuksia on korvaantunut uudisrakennuksilla ja nekin jo 1980-luvulla tai aiemmin.

Alueen rakennuskanta on poikkeuksellisen hyvin säilyttänyt alkuperäisen hahmonsaa, laajennuksia on tehty ainoastaan yksittäisiin harvoin rakennuksiin. Myöskään kattomuotoon vaikuttaneita korotuksia tai muita merkittäviä muutoksia ei tiettävästi ole tehty. Rakennusten alkuperäiseen ilmeeseen vaikuttavia muutoksia on kuitenkin tehty erityisesti julkisivu- ja kattokorjausten yhteydessä varsin paljon. Alueella vallitseva jälleenrakennuskauden talotyyppi on alkuperäiseltä ilmeeltään pelkistetty ja vähäeleinen, ja siten myös muutoksille herkkä. Rakennuksen ilmeeseen vaikuttaa merkittävästi julkisivuverhouksen ja vesikatteen materiaali ja struktuuri, heijastavuus ja värisävy, kuten myös julkisivun yksityiskohtat listoitukset ja vuorilaudat sekä ikkunatyyppi, puitteiden värit ja sovitukset julkisivuun.

Julkisivuverhouksia uusittaessa on esimerkiksi alkuperäinen pystyrimavuoraus, johon kuuluu kapea peiterima, korvattu struktuuriltaan raskaammalla lomautavuorauksella, jossa riman sijaan on lauta, tai julkisivua on jaoteltu listoituksin ja vuorauksen suuntaa ja tyyppiä muuttamalla. Vanha sementtitiilikate on useassa rakennuksessa korvattu ilmeeltään ja heijastavuudeltaan erilaisella tiiliprofiloidulla pellillä. Myös räystään yksityiskohtilla on tärkeä merkitys rakennuksen ilmeeseen. Rakennustyyppille ominainen räystääs on ilmeeltään siro ja avoin, räystäskannakkeet ovat näkyvissä ja ulkoreuna on vain yhden laudan korkuinen. Räystään alkuperäinen pituus on myös tärkeä korjattaessa säilyttää. Esimerkiksi ruotsalaistalojen tyyppiin kuuluu hyvin lyhyt räystääs. Ikkunoita uusittaessa on monesti aiempi vaalea ikkunapuite korvattu ilmettä muuttavalla tummalla puitteella ja toisinaan on ikkunat varustettu leveillä muotoiluilla vuorilautoilla.

Kaupunkikuvan kannalta tärkeä viherrakenne on Kannaksen alueella yleisesti säilynyt hyvin. Tähän kuuluvat leikatut pensasaidat katujen varsilla ja niihin sisäänajotien kohdalla tehdyt kapeat aukot, pihojen yleinen vihreä ilme, perinteiset pihapuut ja omenapuut sekä katukuvassa näkyvät maisemapuut.

Myös piharakennuksilla on tärkeä rooli kaupunkikuvassa. Perinteisesti ne on ryhmitetty pihan perälle, ja ovat ilmeeltään ja kooltaan selvästi päärakennuksesta poikkeavia.

Alueelle suositellaan laadittavaksi korjaustapaohjeet, jossa annetaan yksityiskohtaiset ohjeet kunkin talotyyppin ominaispiirteitä huomioon ottavasta korjaustavasta.

4.2 Kaupunkikuva

Alueen kaupunkikuvassa ominaisia ovat pitkät suorat kadut joita pitkin avautuu pitkiä näkymiä. Katutilaa rajaavat suoriin riveihin yleensä kadun suuntaisesti asettuvat ilmeeltään ja mittakaavaltaan yhtenäiset satulakattoiset 1½ kerroksiset puuverhoillut pientalot. Katuja reunustavat leikatut pensasaidat. Näkymiä elävöittävät yksittäiset pihapuut tonttien kadun puoleisilla reunoilla.

Vihdintien näkymässä ovat rinteeseen sijoittuvat talot osittaisine maanpäällisine kellarineen korkeampia. 1930-luvun rakennustyyppiin liittyy sitä seuraavaa jälleenrakennuskautta jyrkempi satulakatto, joka osaltaan tekee rakennuksista korkeampia. Vihdintien eteläpuolella avautuu komeita näkymiä joki-laaksoon. Joella on alueen identiteetin kannalta suuri merkitys.

Korvenkadun varressa rakennukset sijoittuvat vinosti katuun nähden, jolloin tulosuunnasta riippuen korostuvat joko rakennusten päädyt tai osa pitkästä sivusta katukuvassa. Kaartuva katu tekee näkymästä alati vaihtelevan. Näkymiä avautuu rakennusten välistä pihalle.

Näkymiä Suorakatua pitkin.

Näkymiä Vihdintien varrelta.

Kaartuvan Korvenkadun varressa on katunäkymä alati muuttuva.

Näkymä Huvilakadun varrelta

Näkymiä Rajakadun varrelta

Asvaltoitu ja toispuolisella jalkakäytävällä varustettu Rajakatu on ilmeeltään muita katuja kaupunkimaisempi. Rajakadun varressa on runsaammin maisemapuita.

Kantolankatua Vihdintieltä noustessa avautuu avara näkymä johon liittyy alueelle hyvin tunnusomaisia elementtejä leikattuja pensaitoja ja kuusaitoja, vanhoja omenapuita sekä 1930-luvun omakotitaloja.

Korttelin 14 1-kerroksiset 1960- ja -70-lukujen rakennukset muodostavat horisontaalisuuntaa korostavaa kaupunkikuvaa. Kadunsuuntaiset pitkät rakennusmassat sulkevat näkymiä pihoihin

5. Arvot ja suojelusuositukset

Inventoinnin kohdekorteilla kuvatut kohteet edustavat sellaisia kulttuuriympäristön arvoja, joiden säilyminen niiden arvon ja ominaislaadun vaatimalla tavalla olisi turvattava. Kohteiden yhteydessä arvio-otsikon alla on lyhyt luonnehdinta ja perustelu kohteen arvolle. Kohteiden arvotus on tehty osana tätä selvitystyötä.

Suojeluperusteet

Kohteiden yhteyteen on kirjattu lyhyenä yhteenvetona kohteen erityiset suoje- lu- ja luettelointiperusteet. Tässä kohdassa on pyritty kuvaamaan niitä kohteen ominaispiirteitä, esim. harvinaisuus, tyypillisuus, arkkitehtoninen korkea laatu, erityinen kulttuurihistoriallinen arvo, asema maisemassa tms. johon suojelu perustuu. Suojeluperusteita tukee kolmijakoinen arvotus. Kohteen arvo ei määräydy yksin arvokriteerien lukumäärän mukaan, koska yksikin kriteeri voi olla hyvin vahva.

Kohteiden arvotuksessa on käytetty seuraavia arvoperusteita:

Kulttuurihistoriallinen arvo

Kulttuurihistoriallinen arvo on laaja käsite, jolla halutaan ilmaista, että **kohteen säilyttäminen aineellisen ja henkisen kulttuuriperinnön ilmentymänä on yh- teisön kannalta toivottavaa.** .

Rakennushistoriallinen arvo

Rakennushistoriallinen arvo voi liittyä rakennuksen arkkitehtoniseen eheyteen tai ominaislaatuun, erityiseen rakennustekniseen ratkaisuun tai tiettyä, esi- merkiksi paikkakunnan rakennusperinnettä ilmentävään toteutukseen, raken- nuksen tyypillisyyteen tai harvinaislaatuun. Rakennuksen erityinen käyttötar- koitus voi myös olla rakennushistoriallisen arvon peruste.

Kaupunkikuvallinen arvo

Rakennetussa ympäristössä merkittävä ja kulttuurimaisemaan vaikuttava tai ympäristökuvaa rikastuttava rakennus/rakennusryhmä jonka säilyttäminen on maisemanäkymien tai kyläkuvan kannalta toivottavaa.

Kohteet on arvotettu kahteen arvoluokkaan, jossa määritellään suojelusuosi- tukset asemakaavoitusta varten. Arvoluokkiin sisältyy sekä aikaisemmissa in- ventoinneissa arvotettuja kohteita että suuri määrä uusia kohteita, joiden ar- vot ovat nousseet esiin ajankohtaisen inventoinnin yhteydessä.

sr

Arvoluokkaan sr sisältyvät sellaiset rakennus- ja aluekohteet, joiden säilyttä- minen on perusteltua koska kohteilla on;

kulttuurihistoriallinen arvo, esimerkiksi

Alueen vanhinta kerrostumaa edustavat harvat 1920-luvun liike– ja asuinrakennukset

1930-luvun huvilamainen pientaloasutus

Jälleenrakennuskauden pientalot, joihin liittyy sekä siirtoväen asuttami- nen että Högforsin tehtaan sotakorvausaikana laajentuneen toiminnan aiheuttama asuntopula

rakennushistoriallinen arvo, esimerkiksi

Rakennus on rakennusajalleen tunnusomainen tai tyypillinen; alkuperäi- set ominaispiirteet ovat hyvin tunnistettavissa myöhemmistä muutoksis- ta huolimatta.

Huvilamaisia piirteitä omaavat 1930-luvun hyvin säilyneet pientalot Ilmeeltään hyvin säilyneet jälleenrakennuskauden tyyppitalot ja aikakau- den yksilöllisesti suunnitellut pientalot

1920– 1950-luvun liikerakennukset

kaupunkikuvalliset arvot, esimerkiksi

Rakennus on osa kaupunkikuvallista aluekokonaisuutta, jonka ominais- piirteiden säilyttäminen on katunäkymien kannalta toivottavaa.

Rakennukset tai rakennusryhmät, joiden säilyttäminen on katunäkymien kannalta toivottavaa.

s

Arvoluokkaan s sisältyvät sellaiset ilmeeltään muuttuneet kohteet, jotka inventoinnin perusteella ovat huomionarvoisia tarkastelualueen kulttuurihistorian, rakennushistorian tai kaupunkikuvan kannalta. Näi- den säilyttäminen on perusteltua ja korjausten yhteydessä tulisi pyrkiä palauttamaan näiden alkuperäisiä piirteitä.

Tähän ryhmään kuuluvat alueen tunnusomaiseen kyläkuvaan liittyvät ja aluekokonaisuuksiin sisältyvät myöhemmin muuttuneet jälleenraken- nuskauden pientalot, sekä ilmeeltään muuttuneet 1930-luvun tavan- omaiset asuinrakennukset

erityinen kulttuurihistoriallinen arvo, esimerkiksi

Ruotsalaiset lahjatalot vuodelta 1940

Osakeyhtiö Karkin vuosina 1943-1944 rakennuttamat Puutalo Oy:n tyyppitalot

rakennushistoriallinen arvo, esimerkiksi

Rakennus on rakennusajalleen tunnusomainen tai tyypillinen; alkuperäi- set ominaispiirteet ovat palautettavissa

kaupunkikuvalliset arvot, esimerkiksi

Rakennus on osa kaupunkikuvallista aluekokonaisuutta, jonka ominais- piirteiden säilyttäminen ja palauttaminen on katunäkymien kannalta toivottavaa.

Rakennukset tai rakennusryhmät, joiden säilyttäminen on katunäkymien kannalta toivottavaa.

MUUT KOHTEET

Inventoinnin yhteydessä on todettu, että alueen muut rakennukset ja raken- nusryhmät eivät nykyisellään edusta sellaisia kulttuurihistoriallisia, rakennus- historiallisia tai maisemakuvallisia arvoja, että niiden säilyttäminen olisi tar- peen turvata esimerkiksi kaavallisin keinoin.

© Röni-kuva Oy 2020/ Karkkilan kaupunki

Vihdintien ja Suorakadun 1930-luvun huvilat

Rakennukset vehreine pihoineen, pensasaitoineen ja istutuksineen muodostavat yhtenäisen ja ilmeeltään varsin hyvin säilyneen Karkkilan 1930-luvun omakotirakentamista edustavan kokonaisuuden. Alueella toteutuu 1930-luvun asemakaavan puutarhakaupunkiaate.

Korvenkadun ruotsalaiset lahjatalot ja Puutalo Oy:n 1940-luvun tyypitalot

Rakennukset vehreine pihoineen, pensasaitoineen ja istutuksineen muodostavat yhtenäisen jälleenrakennuskauden aluekokonaisuuden, johon sisältyy ruotsalaisia lahjataloja sekä Osakeyhtiö Karkin rakennuttamia Puutalo Oy:n Högforssin talotyyppejä. Rakennukset ovat hahmoltaan säilyneitä, mutta yksityiskohdiltaan melko muuttuneita, osa muutoksista on mahdollista tulevissa korjauksissa palauttaa. Kaupunkirakenne perustuu 1930-luvun asemakaavaan.

© Röni-kuva Oy 2020/ Karkkilan kaupunki

Kannaksen jälleenrakennuskauden aluekokonaisuus

Rakennukset vehreine pihoineen, pensasaitoineen ja istutuksineen muodostavat laajan ja ilmeeltään yhtenäisen jälleenrakennuskauden aluekokonaisuuden. Rakennukset ovat yleensä melko hyvin säilyttäneet alkuperäiset piirteensä. Muuttuneita yksityiskohtia on mahdollista tulevissa korjauksissa palauttaa. Kaupunkirakenne perustuu 1930-luvun asemakaavaan.

© Röni-kuva Oy 2020/
Karkkilan kaupunki

Lähdeluettelo

Kirjallisuus, lehtiartikkelit

Ahola Teija. Ruotsin lahjatalot 1940-1941, esimerkki teollisesta pientalosta sosiaalisen asuntotuotannon käytössä. Pro gradu. Taidehistorian laitos. 1996

Haggrén, G. 1992: Karkkilan esihistoria. Karkkilan historia (toim. Historiatoimikunta, Lehto, T.).

Kantola Helena, Niskala Eino. Perusparannuksen mallisuunnitelmia, jälleenrakennus-kauden pientalot. Rakentajain kustannus Oy 1981.

Laakkonen Veikko. Jälleenrakennusvuosien pientalo Suomessa. Transkustannus Ky.

Mikola Päivi, Hakamäki Risto: Karkkilan vanha rakennuskulttuuri. Riihimäki 1994

Kummala Petteri. Lamasalvoksesta elementtitekniikkaan. Suomalainen pientalosuunnittelu jälleenrakennuskaudella.. Suomen rakennustaiteen museo 2005.

Meeting urban challenges– mapping industrial identities. Hakapaino Oy 1999.

Missä maat ovat mainioimmat, Uudenmaan kulttuuriympäristöt, Uudenmaan liiton julkaisuja E114-2010

Muinaisjäännösrekisteri, <http://kulttuuriymparisto.nba.fi>

Museovirasto, RKY 2009

Putkonen, Lauri, toim. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan rakennettu kulttuuriperintö. Inventointiluonnos 2005

Rentola Kimmo: Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historia. Jyväskylä 1992.

Saarikangas Kirsi. Model houses for model families. Gende,r ideology and the modern Dwelling. The type-planned houses of the 1940s in Finland.

Schulman Harry toim. Teollisen yhteiskunnan murros. Tapaus Högfors: Vanha perinne ja uudet visiot. Otava 1991.

Valpola Tiina: Suojelun arkea. Miten toteutui tapaus Högfors. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 1996/8. Karkkila 1996

Kartat

Alanen, T., Kepsu, S. (toim.) 1989. Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tampere

Kalmbergin kartasto R VII, 1855

Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776–1805, Timo Alanen ja Saulo Kepsu, SKS 505, Tampere 1989.

Kuninkaan tiekartasto Suomesta 1790. Erkki-Sakari Harju ja Jussi T. Lappalainen (toim.), SKS, 2010.

Uudenmaan läänin pitäjänkartasto 1842-1844, Kansalliskirjasto.

Peruskartat. Maanmittaushallituksen kartografinen osasto. <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Senaatin kartat 1872, Kansalliskirjasto

Topografikartat. <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Topografikunnan kartat, pitäjänkartat 1:20 000, 1930-1940-l, Kansalliskirjasto.

Venäläiset topografiset kartat 1872, Kansalliskirjasto

Lohkomiskarttoja- ja asiakirjoja. maanmittauslaitos

Valokuvat

Maanmittauslaitos, ilmakuvia vuosilta 1946, 1948, 1953 ja 1961

Karkkilan museo

Ilmakuvat 2020 Röni-kuva Oy 2020/Karkkilan kaupunki

Värivalokuvat joissa ei lähdeettä ole mainittu ovat tekijän Kristina Karlsson ottamia.

Painamattomat lähteet, selvitykset ja inventoinnit

Karkkilan rakennusvalvonta. Pääpiirustukset ja rakennuslupatiedot.

Karkkilan museo. Valokuvia.

MA-arkkitehdit: Karkkilan keskustan ja kaakkoisosan osayleiskaavan maisemaselvitys. Helsinki 2009

MA-arkkitehdit: Karkkila, Keskustaajaman ja kaakkoisosan osayleiskaava, rakennettu kulttuuriympäristö 2011

© Röni-kuva Oy 2020/ Karkkilan kaupunki